

İdea Yayınevi İnternet Yayınları — 1

Aziz Yardımlı

Hegel'in
Tüze Felsefesi'nde
Ekonomi

idea

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-7 Karaköy, Beyoğlu — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com / www.ideasatis.com

© AZİZ YARDIMLI 2013-14

Hegel'in "Tüze Felsefesi"nde Ekonomi

Bu metin Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından yayımlanan
İktisat Felsefesi dergisinin 2'inci sayısında yayımlanmıştır.

Tüm hakları saklıdır.

Bu metin bu formatta

*İdea Yayınevinden izin alınması gerekmeksizin
sınırsızca çoğaltılabilir ve yayılabilir.*

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde Ekonomi

AZİZ YARDIMLI

Giriş: Felsefenin Bilime Çevrilmesi — İstenç Belirlenimleri Olarak Hak, Ahlak ve Törellik — Ekonomi Kavramı — Ekonomi, Törellik ve Özgürlük — Tikellik Sorunu — İdeanın Çıkarı Olarak Törel Eğitim — Ekonomi ve Hak — Ekonomi ve Duyunç — Mülkiyet ve Kişi — Pazar Ekonomisi — Yurttaş Toplumu/*Die bürgerlicher Gesellschaft* — Yurttaş Toplumu, Kapitalizm, Weber

Özet

Tüze Felsefesi'nde Hegel *modern tinin* doğasını çözümler. Birey Hak bilincini kazanmış Kişi olarak modern yurttaş toplumunun ilkesidir ve Kişilerin sözleşme ilişkileri alanı olarak Yurttaş Toplumu özsel olarak ekonomik bir etkinlik sürecidir. Hegel'in modern tin dizgesinde etik ve ekonomi arasında kurulan ilişki çağdaş ekonomik terimlerde bir düzeltmenin gerekli olduğunu, "kapitalist toplum = yurttaş toplumu," "yurttaş/burjuva = kapitalist" gibi denklemlerinin geçersiz olduğunu gösterir.

Metinde *tüze* ve adalet, *tüze* ve hukuk, *özenç* ve keyfi istenç (*Wilkün*), *duyunç* ve vicdan, *kıyı* ve moment anlamdaşlar olarak kullanıldı.

Anahtar Sözcükler

Hegel, Tüze Felsefesi, Rousseau, Weber, Yurttaş Toplumu, Özgürlük, İstenç, Duyunç

Abstract

In *Philosophy of Right*, Hegel analyses the nature of modern spirit. Individual as Person who have attained to the consciousness of his/her right is the principle

of the civil society, and the civil society as a sphere of contractual relations between persons is essentially a process of economical activity. The connection established in Hegel's system of modern spirit between ethics and economy requires an amendment in the current economical and sociological terminology that renders the equations of "capitalist society = civil society," "citizen = capitalist" invalid.

Keywords

Hegel, Philosophy of Right, Rousseau, Weber, Civil Society, Freedom, Will, Conscience

* * *

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde (*TzF*) ilk iki bölüm olan soyut Hak ve Ahlak bölümlerinden sonra üçüncü bölüm şöyle çözümlenir:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÖRELLİK (*Sittlichkeit*)

- I. AİLE
- II. YURTTAŞ TOPLUMU
  - A. *Gereksinimler Dizgesi*
    - a. Gereksinimin Türü ve Doyum
    - b. Emeğin Türü
    - c. Anamal
  - B. *Tüze Uygulaması*
    - a. Yasa Olarak Hak
    - b. Yasanın Belirli-Varlığı
    - c. Mahkeme
  - C. *Polis ve Korporasyon*
    - a. Polis
    - b. Korporasyon
- III. DEVLET

* * *

Felsefenin Bilime Çevrilmesi. *Tüze Felsefesi*'nin amacı bir *insan doğası* önermek değil ama verili insan doğasının belirlenimini saptamaktır. İnsan özgürlüğünün nasıl olması gerektiğini önermek değil, ama o özgürlüğün, o istencin kendini kendi içinden nasıl belirlediğini göstermektir. Bu olanaklıdır çünkü *modern dönem* "İdeanın tüm belirlenimlerine ilk kez haklarını veren dönemdir." İstenç kendini özel yapısı içinde açındırmıştır ve felsefe entellektüel grisini büyümüş bir yaşamın grisi üzerine boyama işine başlayabilir. Tin törel gerçekliğinin kavramlarını ele geçirmiştir ve yaşamını onlarla uyum içinde baştan sona yenilerken aynı zamanda eyleminin anlamını yakalayabilir.

Tüze Felsefesi tarihsel bir çalışma değildir, konusu oluş sürecinde olan bir nesnenin geçici görüngüleri üzerine yorumlar sunmak değil ama usun kendi imgesinde ürettiği törel yaşamı kavramaktır.

Entellektüel, etik ve estetik bir *insan doğasını* yadsıyan bakış açılarının tersine, Hegel 'hiçbirşey eksiksiz değildir' ilkesini ciddiye almaz ve bir *veri* olarak insan doğasının *eksiksizleşebilirliği* düşüncesini bir Tarih problemi olarak doğrular (TzF § 343). *Homo sapiens* bir düşünce, duygu ve duyu gizliliğidir ve gizlilik edimselleşme uğruna gizliliklidir.

İnsanların özsel olarak bencil değil ama evrensel uyum içinde yaşamaya yetenekli ahlaksal ve törel varlıklar oldukları, birinin kendi gönenci için temel kaygısının eşit ölçüde başkalarının gönenci için de kaygı olduğunu, kötülüğün kendisi olan törel geriliğin evrensel olarak giderilmesinin ve türesizliğin küresel ortadan kaldırılmasının yalnızca olanaklı değil ama kaçınılmaz olduğu — bu ve benzeri vargılar Hegel'in kendi kişisel dilekleri ya da görüşleri değil ama nesnel idealist dizgesinin çıkarsamalarıdır. Hegel özgürlüğün felsefecisidir — bilgisizliğin, değersizliğin, çirkinliğin değil. Çağının çocuğudur, ve ait olduğu çağ Tinin özbilincini kazanmakta olduğu evrensel özgürleşme çağıdır.

Kavramı altyapının, kültürün, tarihsel dünyanın bir *türevi* olarak gören öznel yorumların tersine, Hegel'in *Tüze Felsefesi*'ndeki Ekonomi çözümlemesi *nesnel-dir*. Düşüncesinin gelişiminde raslantısal bir aşama üzerine koşullu değişken bir 'görüş' değil, ama kavramsal dizgesinin *zorunlu ve mantıksal* bir bileşenidir. Hegel *görüşlerin* ötesinde *bilginin* olanağını kabul eder ve *saltık yöntem* yoluyla üretilen dizgesini aynı zamanda *tanıtlamanın* kendisi olarak görür. Onun için felsefenin yalnızca sözde *bilme sevgisi* olma dönemi kapanmış ve *edimsel bilme* olma, *Bilim* olma zamanı gelmiştir.

Hegel'in Ansiklopedik Dizgesinde bilginin nesnesi *Logos*, *Doğa* ve *Tin* alanlarıdır. Bu başlıklar *varlığın bütün bir erimini* kucaklar ve Hegel'in felsefesinde insan bilme yetisinin ötesinde yatan *aşkınlık* alanı gibi birşey, bir *kendinde-Şey*, insan usunun kavramsal gücünün ötesinde yatan bilinemez bir yasak bölge yoktur. İnsan gizil olarak *kendini bilme*, *herşeyi bilme*, bütün bir varoluşu *anlama*, ona *anlam* verme yeteneğindedir. Bunun tersi ilk olarak nihilizm olacaktır — bilgisiz, özgürlüksüz ve güzelliksizliği ile düşünceyi yenen bir ruh durumu. Hegel felsefesinin Varlığın ve Kavramın bütün bir klasik felsefe tarihinde yalnızca bir varsayım olan *birliğini* tanıtladığını, Platonik bilgi idealinin insanlığın bütünü için geçerli olduğunu düşünür. Bu duruş noktası insanı varoluşun *estetik*, *etik* ve *entellektüel ereği* olarak, varoluşun saltık doruğu ve ereği olarak gerçek *değeri* içinde alır. Bilgisizliğin olanaksızlığını göstermesinde Hegel'in felsefesi insanı indirgeyen, önemsizleştiren, saçmalaştıran kuşkuculuğu olanaksızlaştırır. Özgürlüğün insanlığın yazgısı olduğunu göstermesinde, insanı istençsiz ve duyuncusuz, ve böylece güçsüz ve eylemsiz bir altyapı türevi olarak, bir tür "yamuk kereste" olarak gören düşünme zayıflığını geçersiz kılar. Hegel'in bütün dizgesinin son bölümü olan *Saltık Tin* alanında tanıtlanan şey *Bilme Yeteneği* ile insan bilincinin *gerçeğin biçimini* üstlenme yeteneğinde olduğudur; Duyuncu ve İstenci ile insanın tüm varoluşta İyinin edimselleşmiş ereği olduğudur; ve Estetik Duyusallığı ile insanın doğal ve tinsel şekline ideal duyusal biçimi vermeye yetenekli olduğudur.

Hegel'in Ansiklopedik Dizgesinde *yöntemin* kendisi *tanıtlama* ile, *dizge* ile,

bilgi ile bir ve aynı şeydir. Ne *biçim* olarak yöntem *içeriğe* dışsaldır, ne de içerik olarak realite biçim olarak idealiteden yoksun bir olgular ya da görüngüler dünyası olarak kendi başına duran bir soyutlamadır. Kavram ve Varlık karşıtlık içinde ve tam bu karşıtlık nedeniyle birlik içindedir. Böyle bir felsefede bir yanda bilmeden önce bilmenin yöntemi olarak *epistemoloji* ve öte yanda kavramsız bir varlık alanı olarak *ontoloji* arasındaki aşılmaz uçurum, eş deyişle *bilgisizlik* ortadan kalkar.

Tanıtlamanın tanıtlanacak olanın *zorunluluğunun* gösterilmesi olması ölçüsünde, tanıtılma *varlığın* aklanışıdır. Tanıtılmayan yoktur. Ya da yalnızca birinin *bilincinde* vardır ki 'özellik' sözcüğünün kendisine haksızlık yapma, ona en kötü tanımı verme anlamında özellik budur. Tanıtılma bilinçten böyle *özellik*, *özgünlüğü*, *olumsallığı* gidermenin, onu yalnızca *olmayanı* anlatan bir *görüşler* katışmacı olmanın üzerine *bilgiye* yükseltmenin olanağı ve saltık güvencesidir. Bilginin *gerçek* biçimi bilincin tüm *geçici* biçimlerinin terkedilmesi, bilincin bütünsel *değişimi* ve bütünsel *yeniden* kuruluşudur. Sıradan bilincin o çok değer verdiği yetersiz '*kendi'sinin* yerine, *görüş* ve *sanıların* yerine *bilginin* ve *bilimin* geçirilmesidir. Yeninin kurulması eskinin yıkılmasıdır, ve bilincin bu özverisi gerçekte sonsuz kazanımının önkoşuludur.

Hegel'in Ansiklopedik Dizgesinin *yapısı* kavramlarının mantıksal bağıntıları yoluyla belirlenir ve *bütünü*n sözcüğün gerçek anlamında *bilgi* dediğimiz şey ile, insan bilincinin *gerçek* biçimi ile çakışması amaçlanır. Yalnızca "anahatlarda" verilen *Tüze Felsefesi*'nin sık sık yakınma konusu edilen güçlüğünden sorumlu olan yan çalışmayı ne ise o yapan *tanıtılma* yanındır. Hegel okuyucusunu bu sıkıntıdan hiç olmazsa bir ölçüde kurtarmak ister ve "bu anahatlarda yalnızca şurada ya da burada ilerleyiş ve yöntem üzerine küçük açıklamalar" ekler. "Konunun somut ve kendi içinde büyük ölçüde karmaşık doğası karşısında mantıksal ilerlemenin tek tek tüm noktalarda tanıtılması ve çıkarsanması gözardı edilir" (*TzF*, Önsöz). *Tüze Felsefesi* ve aslında bütün bir Doğa ve Tin Felsefeleri alanı *Mantık Bilimi*'nin kendisini de kapsayan daha büyük bütünü'nün bileşenleridir ve bu bütünü'nün tam bir bilgisinin ve kavrayışının eksikliğinde Hegel'in dizgesini şurada burada ele almak dışsal olacak ve onun hiçbir zaman vazgeçmeyi istemediği bilimsel nitelikten yoksun kalacaktır. Buna karşın, dizgesinin yapısını mantıksal çıkarsamalara başvurmadan izlemek onun tanıtılmaları üzerine ilerlemek olacak ve doğal bilinç bu bağıntıların geçerliğinde ona daha yakın bir tanıtılma düzeninin işlediğini görecektir.

Hegel Ekonomiye törel bir karakter verilmesini gerektiğini ileri sürmez ya da 'törel ekonomi' gibi birşey önermez. Ekonominin *törel* bir belirlenim olarak çıkarsanması kavramsal dizgenin kendisinin gereğidir. Hegel'in nesnel *kurşul yöntemi* *Tüze Felsefesi*'nin öğüt verici normatif insan-bilimleri durumunda her zaman görüldüğü gibi tüzel, ahlaksal, toplumsal, ekonomik, politik bir *öneriler* kütlesine bozulmasının önüne geçer. Sözde görgül olguları, bir oluş sürecinin kendileri geçici ve yitici görüngülerini, böylece gerçekte *öznel* olanı kendine *ilke* alan pozitif insan-bilimlerinin tersine, *Tüze Felsefesi* kavramın *nesnel* yapısını izler. Öznel-kişisel kaygıların üzerinde bu koşulsuz nesnellik düzleminde,

Tüze Felsefesi değer-yüksüz, ön-yargısız bir çözümlemedir ve salt kendini aklayan keyfi ilkeler üzerine dayalı bir toplumsal ya da ekonomik varoluş biçimini aramaz ve sözde karizmatik önderlere ve messianik kurtarıcılara gereksinen insanlığa bir politik *görüş* ya da *ideoloji* önermez.

İnsanın özsel belirlenimi olarak *Özgürlüğün* açıklaması olan *Tüze Felsefesi* insan bilimleri alanında benzersiz bir çalışmadır. Eğer herşeye karşın insanlığa saltık olarak uygun ideal bir toplumsal varoluş tasarından söz edilebilirse, eğer *gerçek olanın* o denli de saltık olarak *değer-yüklü* olması gerektiği düşünülürse, *Tüze Felsefesi* Tinin kendi *gerçeğini* kendine önermesidir. Tinin gerçeğinin bilincinin özgürlüğün biricik koşulu olması ölçüsünde, Hegel yalnızca özgürlük felsefecisi değil ama *gerçek* özgürlük felsefecisidir.

Geç de olsa “ahlaksal, toplumsal ve politik felsefenin en büyük yapıtlarından biri” olduğu anlaşılmaya başlayan *Tüze Felsefesi* içeriğinin eriminde ve kavrayış gücünde “Platon’un *Devlet*’i, Aristoteles’in *Politika*’sı ve Rousseau’nun *Toplumsal Sözleşme*’si ile karşılaştırılabilir” (Stephen Houlgate, *Outlines of the Philosophy of Right*, Intr., OUP, 2008). *Tüze Felsefesi* hiç kuşkusuz bu yapıtlara borçludur ve onlarla karşılaştırılabilir olmasının onlarda ussal olanı kendi içine almış olmasıdır. Dahası, Hegel bilimsel düşüncenin bir birikim olduğunu, kendi felsefesinin bütününde felsefe tarihinde kalıcı ve geçerli içeriğin bir toparlanması olduğunu vurgulu olarak bildiriyordu. Onlardan ayrımı yalnızca o felsefi içeriği *tarihsel görelilikten* olduğu gibi *kişisel özgünlükten* de özgürleştirmek için özbilinçli kaygısında yatar. “Felsefenin düşüncelerde ayrımsanan kendi zamanı olması” ölçüsünde, *tarihsel görelilikten* kaçınmayı başarmak ve özgürlüğe saltık olarak yetenekli *evrensel bir insan doğası* kavramını üretmek Tarihi alacakaranlığı olmayan sonsuz şafak olarak yaşayan Platon ve Aristoteles için olanaksızdı. “İnsanları oldukları gibi ve yasaları olabilecekleri gibi” aldığı düzeye dek, Rousseau için *kişisel özgünlükten* kaçınmak olanaklıydı. Hegel bütün bir *Tüze Felsefesi*’nin tözü olan *İstenç* kavramını Rousseau’dan onun felsefesindeki değeri ve önemi içinde ödünç aldı, ama modern tinin bu büyük düşünürünün “*Sözleşme* üzerine Devlet” kuramını ona bıraktı.

Hegel için “felsefe İdealar ile ilgilenir” (*TzF* § 1), ve İdea yalnızca kavram değil ama edimselleşmesi içindeki kavram, tamamlanmış ve içeriğini bilinmeye bırakan kavramdır. Bu düzeye dek açıktır ki felsefe “Dünyaya nasıl olması gerektiğini *öğretmez*.” Bunun için “sahneye her zaman çok geç çıkar. Dünyanın *düşüncesi* olarak, felsefe ilkin edimsellik gelişim sürecini tamamlayıp işini bitirdiği zaman kendini gösterir” (*TzF*, Önsöz). Bilimin nesnesi akışkan, değişken, yitici pozitif yapılar, yalnızca sanı ve görüşe izin veren görüngüler değil, ama edimselliği ile birliği içindeki kavram, İdeadır; yetersiz olgusallaşması içindeki tarihsel kavram değil ama tam açılımı içindeki gerçek kavramdır.

İstenç Belirlenimleri Olarak Hak, Ahlak ve Törellik. Bu üç kavram *Tüze Felsefesi*’nin tam içeriğini oluşturur. İstenç kendi kavramı yoluyla belirlenen açılımında ilkin *dolaysızlığı* ve moral ilgisizliği içindedir ve Hegel (1) *biçimsel Hak* başlığı altına aldığı bu alanda *Mülkiyet*, *Sözleşme* ve *Haksızlık* kavramlarını

çözümler. İstenç bu dolaysızlık kipinde kendini *Mülkiyet* ve *Sözleşme* kavramları olarak belirir. *Haksızlık* sözleşmenin (alış-veriş, alım-satım, değiş-tokuş, pazar, tecim) *zorunlu* ortadan kalkışının vargısıdır ve (2) Ahlak alanına geçiş kıpısını oluşturur. İstenç kendi içine yansıdığı ve bu kendi ile dolaylılıkta kendini kendine nesne aldığı zaman, bundan böyle *Duyunç* olarak *biçimsel* İstencin içsel *özellik* alanında, Ahlak alanındayızdır. Ahlak salt kendi ile ilişkide özgür olan Duyuncun öz-belirlenim alanıdır ve *eylem* için neyin *doğru* ya da *eğri*, neyin *iyi* ya da *kötü* olduğunu salt *kendi içinden* yargılama yetisi, *özellik ilkesidir*. Kategorik imperativler araştırmak bilimin işi değildir ve dışsal duyuncun dışsal ahlak yaratmak için özsel olarak yetkeci eğiliminden doğar. Soyut Hak ve Ahlak alanlarını ortadan kaldırılmış olarak kendi içinde kapsayan (3) *Sittlichkeit* ya da Törellik alanı Aile, Yurttaş Toplumu ve Devlet olarak ayırır ve bu alanda Tinin modern dönemde üstlenmeye başladığı doğal-törel, toplumsal ve politik belirlenimler çözümlenir. Her üç alanının Ekonomi ile ilgileri açık iken, Yurttaş Toplumu bir *gereksinimler dizgesi* olarak *asıl* Ekonomi alanıdır. *Tüze Felsefesi* bütün bir modern Ekonominin bir istenç-belirlenimleri alanı olduğunu gösterir. İstencin *özgürlüğü* tözü olarak alması ve özgür olmamanın istenç için olanaksız olması ölgüsünde, Ekonominin özgürlüksüz olması Ekonomi *kavramına* aykırıdır, ve böyle 'ekonomi' ussal ve dolayısıyla edimsel değildir.

Ekonomi Kavramı. İdeanın tüm belirlenimlerine hakkını veren modern dönemin Tüzel, Ahlaksal ve Törel kavramlarının bir dizgesi olan *Tüze Felsefesi* modern realitenin ön-modern realiteden ayrımını saptamanın ölçütlerini sağlar. Hegel'in mantıksal dizgesinde *ussallık* ya da İdea realitenin kavramına karşılık düşmesidir. "Ussallaşma"ya sık sık kavramına uygun olmayan tanımlar da verilir — örneğin Weber'in salt sayısal bir hesaplama olarak sözde 'ussallaşma' terimi durumunda olduğu gibi. Eğer "ussallaşma" anlatımını Hegel'in felsefesindeki anlamı içinde alırsak, onun bütün bir realitenin kendi kavramına karşılık düşme süreci olarak ereksel bir gelişimi anlattığını söylememiz gerekir. Us bir kavramlar dizgesidir. Ve nesnel Tin alanı da bir kavramlar dizgesidir. Nesnel Tinin realitesi bu alanın kavramlarının realitesidir, ve bütün bir törel realitenin kavramına karşılık düşen bir yapıya doğru gelişimi zamansal bir süreçtir. Kavramın realite ya da olgusal kazanması olarak gelişim özsel olarak erekseldir, belirsiz, hedefsiz soyut bir ilerleme, bir tür kötü sonsuz değil, ama ereğinde yalnızca ve yalnızca kendini bulan ilkenin açınımdır. **Geleneksel ekonomi biçimlerinin dinginliği ile karşıtlık içinde, modern ekonomik realite bir süreçtir, durağan bir yapı değil ama kesintisiz bir büyümeler, bunalımlar ve yeniden yapılanmalar ardışıklığıdır. Ve Hegel'in nesnel Tin dizgesindeki tüm belirlenimler gibi, ekonomi de bir istenç, bir özgürlük alanıdır.**

Tüze Felsefesi'nin tüm belirlenimlerinin tözü olan *İstencin* bütün bir ekonomik etkinliğin de *gerçek güdüsü olduğu düzeye dek* modern ekonomik ilişki *özgür* ilişkidir ve bir zorlama, dayatma ya da buyruk olmayan *sözleşme* ancak mülkiyet iyisi tüzel kişiler arasında olanaklıdır. Ekonomik sözleşme ilişkisinin bir İstenç-İstenç ilişkisi olduğu düzeye dek, ya da ilişkinin bir ucunun silinmesinin ilişkinin

kendisinin silinmesi olduğu düzeye dek, özgürlüksüz ekonomi bir oxymorondur.

Hegel'in *Tin Felsefesi öznel Tin, nesnel Tin ve saltık Tin* alanları olarak bölümlenir ve Ekonomi "Gereksinimler Dizgesi" başlığı altında Tin Felsefesinin *nesnel Tin* alanına aittir. Tinin *somluluk* belirlenimlerini kapsayan nesnel Tin dizgesinde Ekonomi alanı yalnızca bir *bileşendir*, herşeyi belirleyen bir altyapı ya da bir ilke değil ama törel bütüne altgüdümlü bir kategoridir. Ekonomi belirleyici *değildir* çünkü kendisi belirlenir. Bir ilke değildir çünkü *zorunlu* parçaların bir bütünü olan dizge dolaysız bir ilke, temelsiz bir temel, kendi dışında duran bir öncül üzerine dayanmaz; ya da dizgenin bileşenlerinin tümü de eşit ölçüde ilkeler, temeller, öncüllerdir. *Mantıksal zorunluk* dizgenin bileşenlerinin tümüne hiçbir kuraldışı olmaksızın ayrıcalık açısından eşit değer ve önem yükler. Dizge kavramı gereği monist değildir, tekil bir ilkenin birincilliğini kabul etmez ve Çoğulluğun başatlığını Tekilin başatlığı ile eşitler.

Ekonomi, Törellik ve Özgürlük. Ekonominin nesnel Tin dizgesindeki ayrıcalıksız konumu dizgenin bileşenleri ile bağlantısı yoluyla belirlenir. Dizgenin *üçüncü* ana bölümü olan *Törellik* alanı içerisine düşen Ekonomi böylece bütününde bir *törellik* dizgesidir ve bu alanın karakteristiklerini paylaşır. İlk olarak, "törel alan Özgürlüktür ya da nesnellik olarak kendinde ve kendi için varolan İstençtir" (TzF § 145). Törel İstencin *kendi için* varolması bütün bir olgusallaşmasında *başkası* ile değil ama yalnızca ve yalnızca *kendi* ile ilişkili olması demektir. İstencin İstenç yoluyla belirlenimi olarak, bu öz-belirlenim olarak *törel özgürlük* İstencin saltık güç olduğunu, üzerinde kendisinden başka hiçbir gücün bulunmadığını imler. Bu nedenledir ki modern törel yaşam tüm belirlenimlerinde kesintisiz iyileşmesinin, gelişmesinin, ussallaşmasının önüne geçebilecek bir etmene izin vermez, *stahlhartes Gehäuse* gibi nihilistik kurguları dışlar.

Törelliğin onu önceleyen *soyut* Hak ve *öznel* Ahlak alanlarının *birliği* olması Törellik alanının duyuncunun yargısı ile aklanmış hakkın edimselleşmesi olması demektir. Hegel'in nesnel tin dizgesinde Yurttaş Toplumunun *bütünü* olarak modern ekonomi *somut özgürlük* karakterini taşır ve yalnızca törellik ile *ilişkili* olmakla kalmaz ama bütününde töreldir, *özbilinçli* İstençtir. Bu nedenle ekonominin ahlaksal temelini olup olmadığı gibi sorular ve onları öznel kanılardan, eğilimlerden, önyargılardan çıkarak yanıtlama çabaları gereksizliklere indirgenir.

Bu törel karakteri ile, ekonomik etkinlik dürtü, itki, tutku vb. gibi kaynakları bilinçsiz etmenlerin, görülmez ellerin, materyal altyapıların, özerk teknolojinin vb. güdümünde değil ama baştan sona bilinçli olandır. "Törellik *varolan dünyaya ve özbilincin doğasına gelişmiş Özgürlük Kavramıdır*" (TzF § 142). Ekonomik etkinliğin bütün bir özgürlüğü bir yanılsmaya ve bütün bir istenci hiçliğe indirgeyen deterministik 'kapitalizm' olarak görülmesi ekonominin bu özsel törel karakterinin gözden kaçırılmasına bağlıdır.

Bireyin törel yaşamdaki özbilinçli özgürlüğü bir yandan bu yaşamın *sürekliliği* değişim, dönüşüm ve gelişim içinde olmasının olanağı iken, öte yandan onda insan istencini geçersiz kılan, onun moral karakterini ve sorumluluğunu silen *meta fetişizmi, şeyleşme, şeylerin egemenliği, yabancılaşma* gibi nihilistik

kurgulara yer olmadığını gösterir. Özbilinçli törel etkinlik olarak ekonomi böyle ekonomi-dışı tasarımların getirilmesi ile yalnızca kavramını değil ama köken-bilimsel anlamını da yitirir. *Fetişizm, maskeleye*, vb. gibi banalitetler bireysel özgürlük ve istenç kavramlarına yabancı başka bir düşünme düzenine aittir ki, orada modern ekonomik, toplumsal, politik kategoriler arkaik bir sözlüğe ait geçersiz adlar altında ön-modern kategorilere çevrilir, Yurttaş Toplumunun kendisi *güç, şiddet, zor* koşulları altında varolan bir tür 'doğa durumu' olarak gösterilir.

İstencin *özgür* olmasının onun özünde yatması gibi, istencin *özbilinçli* olması da istenç olması için zorunludur. Salt *doğal* itkiler, *hırs, istek, tutku* gibi dürtüler insanın ahlaksal, törel ve tüzel niteliğinin negatif bileşenleridir, ve insan için 'güdüler' oldukları zaman insanı *bilinçli eyleme* değil ama *bilinçsiz davranışa* belirlerler. Ekonomik eylem de tüm insan eylemi gibi *usdışı* doğal dürtülerin, itkilerin vb. etkisine açıktır ve bu doğal etmenlerin gücü modern tinin doğuş evresinde, bireysel duyuncun ve istencin *özbilinç* uyanış kıpısında, gelenek tininin modern kent törelliğine dönüşme evresinde kaçınılmaz olarak ve görece olarak güçlüdür. Ama insan olmanın tanıkları olan bu etmenler *özgür ve ussal* ekonomik sürece girdiklerinde bunu duyuncun denetimi altında ve onunla uyumlu oldukları ölçüde yaparlar.

Tikellik Sorunu. Ekonomik eylemin *dürtüsel* değil ama *özbilinçli* olması ölçüsünde, gelenek tininin, özgürlüğe yabancı despotik tinin *eğitilmişliği ve kentleşmişliği* ussal modern ekonominin öngereğidir. Gönenç salt *doğal dürtülerin* doyumundan, bu doğal İyiden ayrı olarak *tinsel* olarak İyi olandır, bilgi ve istenç olarak *düşünce yoluyla üretilen* İyidir. İstenç kendi kavramı ile uyum içinde İyi olanı ister, ve bu onun *ussallığıdır*. Hegel tutkular ve us arasındaki bu karşıtlık ilişkisini Yurttaş Toplumunda *tikellik* ve *evrensellik* kavramlarının terimlerinde ele alır, ve modern toplumun bu iki kıpısı arasındaki dengesizliğin sonuçlarını büyük ayrıntıda inceler.

Tikellik ilkesinin birincilliği törel yaşamın varoluşunu olanaksızlaştırır ve tikellik ilkesinin onda dayanağını ve olanağını bulduğu evrenseli yitirmesine götürür. Hegel bu iki uçtan her birinin kendini karşıt uç pahasına ileri sürmesini Helenik tarihten örneklendirir:

Tikelliğin bağımsız gelişimi kendini eski devletlerde başgösteren törel bozulma olarak ve çöküşlerinin en son zemini olarak gösteren kıpıdır. (*TzF* § 185 Not)

Ama Platon'un duruma çözüm önerisi, evrensellik ilkesinin tikel pahasına birincilliği yalnızca çözmeyi istediği sorunu başka bir sorun ile değiştirir:

Platonik devlet düşüncesi Kişiye karşı özel mülkiyete izin vermeme gibi bir haksızlığı genel ilke olarak alır. ... *Malların ortaklığı*, ve özel mülkiyet ilkesinin yasaklanması zemininde, dinsel ya da dostça ve giderek zoraki bir

insan kardeşliği düşüncesi kendini tinin özgürlüğünün ve hakkın doğasını yanlış saptayan ve onları belirli kıpırlarında göremeyen bir anlayışa kolayca sunabilir. *Epikürüs* şeylerin ortaklığı için böyle bir birlik kurmayı tasarladıkları zaman dostlarını durdurmuştu; tam şu nedenle ki, böyle bir birlik güvensizliği tanıtlayacak ve birbirlerine güvensizlik duyanlar ise dostlar olmayacaklardı. (*TzF* § 46 Not)

Platon'un atomik kent-devletinin gelişmemiş törelliğinin koşullarında önerdiği çözüm "özgür sonsuz kişiliği tam olarak en derin yerinden yaraladı" (*TzF*, Önsöz). Sağlam, ortadan kalkmayacak, değişmez bir ideal Devlet modeli ortaya koyması Devleti hamlığı içinde sonsuzlaştırma önerisinden başka birşey değildi ve gerçekleşmesi Devletin ideal ereğine erişmesinin kendisini engelleyecek bir girişimdi. Yetersiz bir insan doğası kavramı tarih kavramının ve tarihsel gelişim kavramının yokluğu ile birlikte gider.

İki durum da, evrenselden soyutlanmış tikellik gibi tikelden soyutlanmış evrensel de, mantıksal olarak ve reel olarak geçersizdir. Tikel pahasına evrenselin birincilliği ya da tersi, evrensel pahasına tikelin birincilliği sonuç olarak her ikisinin de yitişini getirir. Hegel'in sürekli vurguladığı nokta iki karşıt uca da hakkının verilmesi, yalnızca *yanyana* durmaları değil ama edimsel olarak *bir* olmalarıdır. Karşıtlar olarak birbirlerinin varlık nedenidirler, ve yine karşıtlar olarak birbirlerini ortadan kaldırarak birbirlerinin yokluk nedenidirler, ve her iki yan da birbiri ile eksiksiz özdeşlik noktasına dek gelişmedikçe ereklerine erişmek için bir oluş süreci olarak bütün bir törellik alanının ilerleyici değişiminin zemini ve güvencesidirler. Evrenselden soyutlanmış tikellik modern dönemde "liberalizm" olarak bilinen tek-yanlılığı, ve tikelliği soyutlayan evrensellik "kollektivizm" olarak bilinen eşit ölçüde tek-yanlı istenci gösterirken, Hegel'in yöntemi böyle usdışı analitik çözümlerin edimsellik kazanamayacağını gösterir.

Evrensellik salt evrensellik olarak görüldüğünde tüm belirlenimden soyutlanmışlık, belirlenimsizliktir. Tikellik belirliliktir — belirlilik ne olursa olsun. Bu nedenle tikellik alanı olumsuzluk alanı, ya da burada istencin alanında olduğumuzu düşünürsek, keyfi istenç ya da özenç alanıdır. Özenç seçme özgürlüğü olarak hiçbir sınır tanımaz ve ussal evrensel istenç tarafından sınırlandırılmayı ister. Özgürlük hiçbir olumsuzlama içermeyen soyut belirlenimsizlik değildir. *Belirli* özgürlük olarak özgürlük başkası tarafından, ama kendisinden başkası olmayan bir başkası tarafından, sınır olmayan bir sınır tarafından sınırlandırılır. Bu düzeye dek dilediğini yapan yasadışı insan değil ama yasa istencinde kendi istenci altında duran, yasayı kendi istenci olarak belirleyen ve bilen insan özgürdür.

Ekonomik etkinliğin törel özgürlüğün somutlaşması olması bütün bir ekonomik ilişkiler alanının gelişimini *özgürlük bilincinin* gelişimine, *eğitime* altgüdümlü kılar. Eğitim Dünya-Tininin gerçek biçimini alması, törel kavramlarının Tinin varoluşu içinde anlatım bulmasıdır. Bu düzeye dek süreç ereksel, gelişimseldir, çünkü verili bir gizliliğin kendini edimselleştirmesidir. Eğer Tinin ereğini İyi, Özgürlük, Türe kavramlarının terimlerinde anlarsak, eğitim bu nesnel kavramların eksiksiz içerikleri ile Tinin kazanımı olmasıdır.

İdeanın Çıkarı Olarak Törel Eğitim. Hegel'in nesnel Tin dizgesinde ekonomik ilişkiler alanı olarak Yurttaş Toplumu aynı zamanda duyunch ve istenç özgürlüğü içinde törel eğitim sürecidir. Ekonomi ve etik arasındaki özsel ilişki modern ekonominin ancak tüzel, ahlaksal, törel eğitilmişlik düzleminde olanaklı olduğunu anlatır. Ekonomik ereğin *gönenç* olması ölçüsünde, törel olarak büyümemiş uluslar ekonomiye ve böylece gönence yeteneksiz görel olarak yoksul uluslardır. Törel eğitimin ereği özgürlük bilincidir ve ekonomik eylemin öznesi olarak Yurttaşın *kendi kendisini* yaratma sürecidir.

Ekonomik gelişme eğitimsel gelişme, ve eğitim özgürleşmenin bir başka adıdır. En yüksek ekonomik gelişme düzeyindeki toplumlar törel olarak en yüksek eğitim düzeyindeki toplumlardır, çünkü gönenç kendini emek olarak anlatan insan düşünce ve istencinin biçimini taşır, ve tinin gelişiminin biricik koşulu özgürlük içinde bireyselliğin eğitimidir. Eğer kültürel eşitsizlikler yerine kültürel eşitlik ve çok-kültürlülük düşüncesi doğrulanacaksa, eğer ulusların bir bölümünün daha ileri bir gelişim düzeyinde iken başkalarının daha geri bir gelişme aşamasında olduğu yadsınacaksa, eğer maymuna tapınmak ve insanı tanrısal değerde görmek arasında, kast dizgesi ve demokrasi arasında hiçbir ayırım olmadığı kabul edilecek ve ne olursa olsun tüm kültürel değerler eşdeğerler olarak görülecekse, o zaman gelişme kavramını, gelişen bir insan doğası kavramını yadsımak gerekecektir.

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nin son bölümünü oluşturan "Tarih Felsefesi" Tarihi *erkesel* olarak, eş deyişle hedefi *özgürlük bilincinin* kavranması olan bir *gelişim süreci* olarak çözümler. Tüm kültürel eşitsizliklerin, sözde kültürel çoğulculuğun üstünde ve ötesinde, Dünya-Tini kavramının kendisi bu bütünsel gelişimin en son bireye dek *homo sapiensin evrensel, türdeş, küresel yazgısı* olduğunu kabul eder. Bu süreçte Ekonomi, özgür *toplumsal* etkinlik olarak, bütün bir törel yaşam dünyasını özdeksel ve tinsel yanlarında *üretme*, ona gerçek ve eksiksiz *özdeksel ve tinsel* biçimini verme etkinliği olarak görünür. Evrensel özdeksel ve tinsel istem evrensel özdeksel ve tinsel sunum ilişkileri içinde *bireyler* ekonomik erekerlerinde yalnızca kendilerinin olduğu gibi başkalarının da gönencini yaratmakla kalmazlar, ama *özdeksel dünyalarını* istençlerinin bir anlatımı olarak üretir, ona istençlerinin biçimini verirler. Bu toplumsal etkinlik sürecinde *tinsel dünyalarını* eksiksiz tüzel, ahlaksal ve törel biçimine doğru geliştirir, özsel karakterlerini gün ışığına çıkarır, özgür *benliklerini*, gerçek *kendilerini* tanırlar. Bu düzeye dek, modern toplum olarak görünen modern ekonominin birincil niteliği olan *gelişim* genel olarak problemlerin bastırılmasını değil ama ortaya çıkarılmasını gerektirir. Problem çözüme yetenekli olduğu için problemdir, ve erken gelişmişlikten ve böylece bütünsel bir tarihsel geriliğe takılıp kalmaktan kaçınmanın yolu problemi bastırmak ve gizlemek, sözde sıfır problem politikası gibi düşlemler üretmek değil ama tersidir. "İnsan hayvandan daha az rahattır, ve gerçekte Tin olarak öyle rahat olmaması gerekir" (*TzF* § 190 Ek). Gelineğin dinginliği ve değişimsizliği içinde varolma istenci olarak *tutuculuk* hangi biçiminde olursa olsun yalnızca problemden kaçınma ve böylece onu sürdürme politikasıdır.

Tin özsel olarak özgürdür, ve özgürlük bilinci Dünya-Tininin eğitiminin ereği ve olanağıdır. Eğitim bütününde *törel* bir kavramdır ve Tinin doğal hamlığını bırakarak gerçek törel karakterini kazanma sürecidir.

Bireyler bu Devletin Yurttaşları olarak kendi çıkarlarını erekları olarak alan *özel kişilerdir*. ... İdeanın çıkarı, ki genel olarak Yurttaş Toplumunun bu üyelerinin bilincinde yatmaz, onların tekillik ve doğallıklarını raslantısal gereksinimler yoluyla olduğu gibi doğa zorunluğu yoluyla da *bilmenin ve istemenin biçimsel özgürlüğüne* ve biçimsel *evrenselliğine* yükseltme, tikelliği içindeki öznelliği *eğitime sürecidir*. (TzF § 187)

Eğitim saltık belirlenimi içinde görüldüğünde özgürleşme, ve daha yüksek bir *özgürleşme* uğruna *emektir*. ... Davranışın katkısız öznelliğine karşı, istegin dolaysızlığına karşı, duygunun öznel kibrine ve özensin keyfilliğine karşı *zorlu emektir* [die harte Arbeit]. (TzF § 187 Not)

“İdeanın çıkarı,” ki İdeanın çıkarı olduğu için *saltık* çıkardır, insan istencinin *gerçek tüzel, törel ve türel biçimini* kazanma süreci olarak eğitimidir. Eğitimin ereği tüzel, törel, türel *türdeşliktir* çünkü erek Dünya-Tininin ereği olarak *evrensel*, ve kavramın eksiksiz realitesi olarak *idealdir*. Toplumsal varoluşta ayrımlaşmanın, türülülüğün, çelişkinin zemini olan ön-modern geleneksel öğelerden özgürleşme çok-kültürlülüğün yenilmesidir. Kendini özgürlük kavramının bilincine dek eğitmiş hiçbir ulus, hiçbir halk ya da hiçbir birey daha az ya da daha çok türe ve tüze öneren kültürel çoğulculuğu yaşayamaz. “Benin *herkesi* özdeş kılan *evrensel* Kişi olarak kavranması bir eğitim sorunudur” (TzF § 209 Not) ve etnik, ulusal, dinsel, genel olarak kültürel ayrımların olumsuzlanmasını gösterir. Modern yurttaş toplumunda eğitim görel, tarihsel, kültürel ‘değerlerin,’ değersiz değerlerin aşılması, böylece gelişimlerinin durdurulması olmaya son verir, insanlığı sonlu Hak, Ahlak ve Törellik alanlarında gerçek biçim uğruna eğitimin yoluna döndürür.

Modernleşme insanın *doğallıktan tinselliğe* eğitiminin, özgürleşmesinin alanı, geneleğe boyun eğişten yasanın özgürlüğüne geçiş süreci, eski ve yeni arasındaki çelişki ve çarpışma alanıdır. Kültürel çoğulculuğun ayrımlarını silen, onları gereksizleştirerek insana kendini gerçek benliğinde edimselleştirme olanağını veren modern yurttaş toplumu böylece büyük nihilizm alanıdır. Gerçekten de değeri olmadığı yerde, *toplumda* aramak ve bulamamak varoluşun değersizliğinin değil ama nihilizmin değerler sandığı şeylerin değerler olmadığını, değerlerin varoluşa değil ama bu bilince yabancı olduğunun tanıtıdır. Hegel’in Tin Felsefesinin bütün bir *Saltık Tin* bölümü değerlerden başka birşey ile ilgili değildir.

İnsan entellektüel, etik ve estetik *gelişimi* için istem dolaysızca insan varoluşunun bu boyutların her biri açısından geriliğinin doğrulanmasını imler. Moral gerilik duyunc geriliğidir ve giderilmesi içeriksiz kategorik imperatifler önermekten daha çoğunu, insanın *belirli olarak* neyin *iyi ya da kötü*, neyin *doğru ya*

da eğri olduğunu ayırmamada eğitimi, kendi duyuncunu tanınmasını ve dolayısıyla özgürlüğü gerektirir. Bu sorunun Dünya-Tininin sorunu olduğu düzeye dek, eğitmen Dünya-Tininin kendi kendisinden başkası olamaz. Eğer insanlık moral doğrularını dışsal olarak geri kültürlere ve çağlara ait olan arkaik dinsel öğretilerden, modern özgürlük dönemine uzanan despotik entellektüel artıklar olarak ideolojilerden öğrenmeyecekse, onları kendi içinden, özgürlüğünün dokunulmaz alanı olan duyuncudan üretmeyi öğrenmelidir. Törel yaşam bu düzeye dek *Eğitim* yaşamıdır. Bu eğitim *a priori* değil ama *a posterioridir*: Tüzesizliğin, ahlaksızlığın ve türesizliğin yenilmesi için bu geriliklerin edimsel olarak yaşanması, ve insanın olduğundan daha iyi olabileceğinin olanaklı ve zorunlu olduğunun anlaşılması gerekir. Gerçek suçsuzluk durumu suçun bilinçsizliğini değil bilincini gerektirir. Yalnızca kötü olanın yadsınması *a prioridir*, çünkü istenç kavramı gereği, doğası gereği, ussallığı gereği saltık olarak haklı olanın, doğru olanın, iyi olanın istencidir.

Ekonomi ve Hak. Hak *doğal* değil ama *tinseldir* ve Hakkının bilinci insanı Kişi yapan, mülkiyet iyesi olarak toplumsal ilişkiye yetenekli kılan belirlenimdir. Ancak *Kişi* özgürce üretim, değiş-tokuş ve tüketim yapabilir, ve ancak *Kişi* ekonomik eylemin öznesi olabilir. *Kişi* kavramının *başkalarının* da *Kişiler* olarak tanınmasını öngerektirdiği ve böylece evrensel olduğu ölçüde, *Kişi modern* dönemin kavramıdır, tıpkı *Kişinin* dolaysız İstenci olarak *özel mülkiyetin* de modern bir kavram olması gibi.

Hegel'in *Tarih Felsefesi*'nde özgürlük kavramının bilinci kavramın gerçek içeriği ile — tüm insanların özgür doğdukları, özsel olarak eşit oldukları ve saltık olarak değerli olduklarının bilgisi ile — ilk kez Batıda doğmuştur ve modern dönemi tanımlayan tarihsel dönüm noktasıdır. Helenik *Kişi* kavramı *evrensel* olmamasında lekeli idi. Asya'nın despotik imparatorluklarında ise istenç, özgürlük, hak yalnızca Birin ayrıcalığıdır, nüfusun bütünü onun istencine altgüdümlüdür, ve yalnızca bu boyun eğmenin kendisi onun gücünü belirler. *Kul* ne hak bilincini taşıyan *Kişidir* ne de mülkiyet iyesidir. O yalnızca başkasının istencidir. Hak kavramının bilincinin doğması, her insanın salt insan olduğu için vazgeçilmez haklarının olduğunun anlaşılması yalnızca Tarihin gerçek dönüm noktasını anlatan bir başka formüstasyondur. *Kişi için hak evrenseldir* — evrensel Tinin kendisi için, ve Tinin ve Doğanın evrensel içeriği üzerinde.

Kişinin karar veren ve *dolaysız* tekilliği önünde bulunan bir doğa ile ilişkilidir ki, böylelikle istencin *Kişiselliği öznal* birşey olarak onun karşısında durur; ama kendi içinde sonsuz ve evrensel olarak *Kişilik için salt öznal olma* gibi bir sınırlama onun için çelişkili ve *geçersizdir*. *Kişilik* bu sınırlamayı ortadan kaldırma ve kendine olgusalılık verme, ya da yine aynı şey, o belirli-varlığı kendisine ait olarak koyma etkinliğidir. (*TzF* § 39).

Hak İstencin gizillliğini edimselleştirmesi, kendine belirli-varlık vermesi, kendini *bütün bir varoluş* ile ilişkilendirmesi, onu 'benim' yapması, kendini İstenc

olarak onda bulmasıdır. Evrenin kendisi evrensel istencin hak alanıdır.

Ekonomi ve Duyunç. Öznel duyunç özgürlüğünün henüz gelişmediği ve buna bağlı olarak ahlakın dinsel, ideolojik, despotik olarak dışsal bir dayatma olduğu ön-modern gelenek kültürlerinde *kişi*, *birey* ve *yurttaş*, ya da *mülkiyet*, *eylem* ve *politik istenç* de tam hakkını kazanamaz. Törelilik kavramına uygun varoluşun soyut hakkın ve öznel duyuncun birliği olması ölçüsünde, bu son iki kıpırının gelişmemişlik düzeyi toplumsal ve ekonomik etkinlik olarak törel yaşamı da tutuculuk, gerilik ve grilik içinde tutar. Ahlaksal büyümeye kapanan geleneksel tin doğrularını ve eğrilerini, iyilerini ve kötülerini dışsal duyunçtan, arkaik dinsel inaklardan ya da aydın despotun, ideolojinin vb. buyruklarından öğrenir. Birey olmaya ve bireysel eyleme bu kapalı modern gönenç düzeyi ile karşılaştırma içinde *yoksulluktur*. Gönenç törel gelişmişlik düzeyi ile orantılıdır.

“Gerçek Duyunç *kendinde ve kendi için* iyi olanı istemek için duygusal yatınlıktır (*Gesinnung*)” (§ 137) ve Hegel’in nesnel Tin dizgesinde duyunç dinsel bir “çağrı” değil, dinsel bir ahlaksal buyruklar dizgesi ama bireyin kendi belirlediği ve yargıladığı amaçlar ve niyetler temelinde eylem özgürlüğüdür. Din modern toplumsal-ekonomik yaşamı bu sonluluk dünyasının üzerine saltık Tin alanına yükseltilmesi ile, orada *olmaması* ile belirler. Hegel için Luther ve Reformasyonun başka önderleri yalnızca insan duyuncunun dokunulmazlığını kavramış, duyuncu Katolik Kilisenin denetiminden kurtarmış, dini din kavramı ile bağdaşmayan dışsal bir araç yaparak değersizleştiren kabalığın elinden almıştır. Dışsal duyunçtan özgürleşen birey gerçek duyuncunu geliştirme, ahlaksal olarak büyüme, böylece kendi sorumluluğunu üstlenme ve dürüst olma olanağını kazanır. (Hegel modern Devletin din ile ilişkisini *TzF* § 270 ve Notta ayrıntılı olarak inceler.)

Ekonomi insanın özgürlüğünü yenen hırsının bir uzantısı değil, ama özsel törel karakteri ile bir İstenç belirlenimleri alanıdır. Hırsın bağımsız gelişimi Hegel’in Yurttaş Toplumunu çözümlemesinde *tikellik* ögesinin *evrenseli* tanımaması olarak törel bozulmaya ve çöküşe götüren etmendir (*TzF* § 185 Ek). İstenç dürtü, itki, eğilim vb. gibi etmenler tarafından belirlendiği zaman *ahlaksal* nitelik sona erer ve yerini *doğal* olana bırakır. *Doğal* olanın *özgür* olduğu sanısı Doğa ve Tin kavramları arasındaki ayırımı zorunluk ve özgürlük arasındaki ayırım olduğunun gözden kaçırılmasından kaynaklanır. Özgürlük doğal değil ama tinseldir, doğuştan gelen bir içgüdü değil ama kazanılması bütün bir tarihin emeğini gerektiren bir niteliktir. Hiç kuşkusuz usdışı hırs ve benzeri etmenler ekonomik etkinliğe karışır. Ama onu istenç ve duyunç pahasına belirlemeleri ondan ekonomik olma karakterini uzaklaştırır. Özgür olmayan bilinç yalnızca dürtüsel davranışı tanıdığı için duyunçsuz hırsın, tutkunun, dürtünün belirlediği ilişki biçimini ekonominin özü olarak ve ekonomik ilişkiyi sömürü ilişkisi olarak görür.

Hegel’in nesnel Tin alanında insan *düşünen duygu* olarak duyuncu ile varolan özgür, güçlü, bilgili, değerli, ve onurlu bir varlıktır. Adam Smith’in duyugudaşlık üzerine dayanan ahlaksal duygular felsefesinde insan zayıftır. Kendini bir ekonomist olmaktan çok bir ahlak felsefecisi olarak gören Smith için özgürlük *öz-çıkarmak*

ilkesi üzerine dayanır, ve ahlaki ahlaksal-olmayanın kendisi üzerine dayandırın kuramında “Us tutkuların kölesidir ve kölesi olması gerekir” diyen dostu David Hume’u izler. Öz-çıkarcı, tutkular, dürtüler vb. *doğal* oldukları, *usdışı* oldukları düzeye dek iyi ya da kötü olarak ahlaksal yargının nesnesi değildirdir. Giderek duyunca baskın çıktıkları ve haksız eylemin güdüsü oldukları zaman bile kötü-lüğün sorumlusu değildirdir çünkü ortaya çıkışları istencin denetiminde değildir. Ahlaksız olan yan insanın doğal yanı değil tinsel yanındır, ve doğal yanın tinsel yana egemen olması duyuncu zayıflığı, duyuncusuzluk ya da ahlaksızlık dediğimiz şeydir. Görgüculü ahlak kuramları bir kural olarak ahlaksal değeri öz-çıkarcı, tutku, dürtü, haz ve acı duyguları gibi usdışı etmenler üzerine temellendirir. Ve böyle ahlak felsefeleri üzerine temellendirilen ekonomi *törel* değil ama *doğal* bir dizgedir.

Mülkiyet ve Kişi. Mülkiyet *Kişinin* istencidir. Şey değil ama Şeye eklenen *tinsel* bir belirlemenin, onun üzerindeki salt bir *'benim'* yüklemidir. Hegel'in nesnel tin dizgesinde, Mülkiyet istencin kendini istençsiz Şeye yatırmasıdır. Ve istenç kendini doğal olduğu gibi tinsel-entellektüel Şeylere de yatırabilir. *Tüze Felsefi*'nde Hegel'in kişilik üzerine dayalı mülkiyet kavramı *entellektüel mülkiyeti* de yararlık, fiziksellik, özdeksellik gibi ölçütlere bakılmaksızın istencin kendine *tinsel* belirli-varlık vermesi zemininde bir hak-belirlenimi olarak görülür (TzF §§ 43, 68vs).

Mülkiyet bütün bir nesnel Tin alanının *ilk* ve böylece *en soyut* kavramıdır. Mülkiyet istencinin doğuşu insanın ahlaksal ve yasal olgunlaşmasını beklemeyi ve kavramının aklanması istencin *dolaysızlığıdır*. Ya da, eğer nesnel Tin alanının daha ileri açılımını önceden dikkate alırsak, Mülkiyet kendini nesnel Tin alanının *bütünü* ile dolaylı kılar ve ahlak ve törellik alanlarında ahlaksal ve törel nitelik kazanır. İnsanın *herşey* üzerinde hakkının olması *herşeyin* insan istencinin nesnesi olmasını imler, ve Mülkiyet bu hakkın ilk somutlaşması, nesnel Tin alanının tüm daha öte belirlemelerinin olanağıdır.

Özgürlüğün dolaysız anlatımı olarak Mülkiyet despotik bilinçte bu bilincin olumsuzlanması olarak ilkin korku ve nefret yaratır ve onun tarafından onun hak tasarımında yeri olmayan yabancı bir öge olarak, haksızlık olarak, sömürünün kaynağı olarak ve en sonunda doğrudan doğruya suç olarak görülür. Bu bilinç *anarşist bir yetke* olarak yargıda bulunabilir ve pekala mülkiyeti hırsızlık olarak da görebilir. O zaman mülkiyet çalınmaması gereken olarak ve gene de çalma ediminin kendisi olarak görülür, ve o zaman mülkiyetin kendi kendisine karşı korunması gerekli olur. Ya da, bu bilinç hırsızlığı kınamasında mülkiyeti akladığını anlamaz. Öte yandan mülkiyeti *fetiş* olarak, kendi başına davranan özerk bir güç olarak gören bilinci buna götüren şey insanı altyapı tarafından belirlenen istençsiz bir varlık olarak görmesi, insan istencini dirimsiz, istençsiz Şey karşısında edilgin saymasıdır. Dirimsiz, istençsiz özdeksel Şey olarak gördüğü mülkiyete bir de *kötülüğün* sorumluluğunu yüklemesi, onu kendinde *kötülük* olarak görmesinde bu materyal bilinç materyal olanı ahlaksal yargı altına getirir. Eğer mülkiyet ilişkilerinde *fetişizm* denebilecek bir yan varsa, mülkiyete böyle

özerkliğin yüklenmesinin kendisinin fetişizm olduğunu görmek güç değildir.

Dışsal dünyanın nesnelere istenç ile ilişkilerinde Mülkiyet olurlar. Mülkiyetin *tinsel* karakteri onu gereksinimi doyuracak *özdeksel-fiziksel* bir *araç* olmanın, salt bir *yavaranım* ya da *kullanım* nesnesi olmanın üstüne ve ötesine, *Kişi* olarak istenç için *erek* olmaya yükseltir. Mülkiyetin kavramı *fiziksel araç* olmasında değil ama *tinsel erek* olmasında yatar. Salt bir tüketim nesnesi olarak gereksinimi doyurmasında değil ama istencin nesnelleşmesi olmasında, özgürlüğün önüne sınırsız bir etkinlik alanı açmasında yatar. Doğal insan ilk kez dolaysız istenci yoluyla doğallığını ortadan kaldırır ve tinsel Kişi olur. Evrik olarak, Kişinin ya da mülkiyet istencinin bastırılması insanın ekonominin, toplumsallığın, tüm üretken etkinliğin dışına sürülmesi, doğa durumuna geri itilmesidir.

Birşeyi kendi dışsal gücüm altına almam *İyeliği* oluştururken, durumun tikel yanı, birşeyi doğal gereksinim, dürtü ve özenç dolayısıyla 'benim' yapmam ise İyelikte yatan tikel çıkardır. Ama özgür İstenç olarak kendim için İyelikte *nesnel* ve böylelikle ilkin edimsel İstenç olmam yanı İyelikte gerçek ve tüzel olanı, *Mülkiyet* belirlenimini oluşturur.

Mülkiyete iye olmak, eğer gereksinim birincil sayılırsa, gereksinim açısından araç olarak görünür; oysa gerçek konum özgürlüğün bakış açısından Mülkiyetin özgürlüğün ilk *belirli-varlığı* olarak kendi için özsel erek olmasıdır. (TzF § 45).

Mülkiyetin salt bir *araç* olması onun ekonomik ve toplumsal olmayan *tikel iyelik* yanını ilgilendirir. İnsanın yediği, içtiği, giydiği, doğal ve tinsel gereksinimlerinin doyumu uğruna tükettiği Mülkiyet değil ama Şeydir. "Mülkiyetin ussal yanı gereksinimlerin doyumunda değil, ama Kişiliğin salt özneliğinin kendini ortadan kaldırmasında yatar. İlkin Mülkiyettir ki Kişi us olarak vardır" (TzF § 41 Ek). Mülkiyet tüm dünyayı *'benim'* yüklemi altına getirir, istenci *nesnelleştirir*; insanı tüm özdeksel doğanın üstünde ve ötesinde olan ve dolayısıyla onu bir moment olarak kapsayan bütün bir tinsel dünyanın kuruluşu ve belirlenmesi işine başlatır. Hegel İstencin salt kavram olarak değil ama nesnel Kavram olarak Us olduğunu, felsefenin işinin soyut Kavramlar ile değil ama somut İdealar ile ilgilenmek olduğunu belirtir. Mülkiyet şeyin fiziksel-özdeksel doğasına hiçbir değişim getirmez. Yalnızca ona İstencin, Tinin belirlenimini yükler, ve bu belirlenim Şeyin kendisinde değil ama bilinçler düzleminde ve bir istenç-belirlenimi olarak varolur.

Mülkiyetin Şeylerin genel olarak istenç altına alınması olması mülkiyete istencin tikel biçimlerinin türülülüğü tarafından belirlenen bir türülülük kazandırır. Mülkiyet özel bireylerin olduğu gibi tüzel kişilerin, kurumların, ortaklıkların, giderek kendisi bir istenç, daha güçlüsü olmayan bir istenç olan egemen Devletin iyeliği de olabilir. Bunun dışında, yurttaş toplumunda mülkiyetin dağılımı eşit ölçüde bir olumsuzluk sorunu, bir anlak-sorunudur ve toplumun ahlaksal ve törel gelişmişlik düzeyi tarafından, özgürlük bilinci tarafından belirlenir. Mülkiyete

karışma, onu vergilendirme, ona el koyma, onu denetleme hakkı evrenselin, politik yurttas istencinin aracı olarak *hükümetinin ekonomiyeye karışma hakkıdır*; tıpkı karışıt olarak bireyin de eşit ölçüde *hükümete karışma hakkının* olması gibi. Gerçekte, hükümetin ekonomiyeye karışmaması da bir karışmadır. Hükümetin mülkiyete karışıp karışmaması sorunu politik ekonominin *a priori* kurallarını gerektirmeyen ve özel durumların gerektirdiği yollarda ele alınan salt normatif ya da politik bir sorundur. Hegel'in dizgesinde ekonomi modern bireyselliğin ve modern politik kurumların bulunduğu alandır. Bu etkileşim salt olanaklı değil ama kavramsal olarak zorunludur ve bu nesnelligi anlamaksızın yanlardan birinin birinciligi üzerinde diiretmek soyutlamacı anlağın özencidir.

Mülkiyet ve ahlak arasındaki ilişki her zaman geciken bir ilişkidir ve *dolaysız* tüzel istenç olarak mülkiyet alanından biçimsel *dolaylı* ahlsal istenç olarak duyuncun yargı alanına geçiş Hegel'in mantıksal çözümlemesinde olduğu gibi Yurttaş Toplumunun edimsel gelişim sürecinde de özsel ayırım noktalarından birini oluşturur. Özgürlüğün ilk, dolaysız anlatımı tek-yanlı tikellik ilkesinin kendini sınırsızca, ölçüsüzce, duyuncusuzca ileri sürmesidir. Bu tutum bir Aydınlanma düşünüri olan Adam Smith'in Hegel'in tikellik ilkesi dediği şeyi *laissez-faire* politikası olarak tek-yanlılığı içinde ileri sürmesinde de görünür. Bu ilkenin kuralsız, yasasız, denetimsiz bir özenç olarak, hiçbir realitesi olmayan bir gereksizlik olarak, bir diluzluğu sorunu olarak geçerli olduğu kabul edilir. Smith bu ilkeyi aklayan ahlak felsefesini biçimsel istenç olarak duyuncu üzerine değil ama görgül "gözlemeden" doğan sempati/antipati *duygular* üzerine dayandırır. Böyle 'ahlak felsefesinde' ahlak ussal duyuncun değil ama bütünüyle plastik özencin bir anlatımı olur. Ve böyle 'ahlak felsefesi'nden türetilen 'ekonomi felsefesi' nesnel bir çözümleme olmaktan çok öz-çıkarcı duygularından türetilen normatif bir öğreti olur.

Tüm mülkiyeti kamusalılaştırma ve ham öz-çıkarcı istencini bastırma programı olarak ortaklaşıcılık da zor ve şiddet üzerine dayalı kardeşlik öğretisinde benzer olarak insanı öz-çıkarcı dürtüsü tarafından güdülen doğal bir varlık olarak görür. Her iki uç konum da ekonomik etkinliği törel dizgenin bir bileşeni olarak almaz; tersine, her ikisinde de *özbilinçli* istencin yeri bilinçsiz etmenler tarafından alınır: "Niyetin parçası olmayan bir ereği geliştiren görülmüş el," ve fetişistik güçleri ile ekonomik altyapı.

Entellektüel kurtarıcılık misyonu varoluş nedenini Tinin *özsel özgürlük* karakterinin anlaşılmasında bulur. Var olanı anlamaksızın neyin olması gerektiğini salık veren entellektüalizm öznel görüş ve sanlıları ile, giderek sanlıları ile her zaman kendisi çözmeye çalıştığı problemin parçası olur. Hegel böyle bir normativizmden her zaman kaçındı ve bilimin işinin *İdeanın, realitesi ile bir olan kavramın* bilgisi ile ilgili olduğunu kabul etti. Toplumun kendisi bir kural olarak kavramsız, yöntemsiz, dizgesiz entellektüel girişimden sonsuz ölçüde daha bilgedir çünkü toplum tam olarak o girişiminin anlamaya çalıştığı içeriği kendi özünü ussallığı ile oluşturan öznedir. Bu süreci anlamayan entellektüalizm hiçbirşeydir. Anlamadığını değiştirme istenci ise hiç kuşkusuz 'politika' adını bile hak etmez.

Görgül temeller üzerine dayanan ve *ekonomi biliminden (economics)* ayrı

olarak politikaya ekonomik öğütler verme işi ile ilgilenen *ekonomi politik* normatifdir, anlama ile değil buyurma ile ilgilenir, ve ister liberalizm isterse kolektivism kipiinde olsun, açıkça ekonomiye *karışmak için* tasarlanmış bir öğretilerdir (terim *économie politique* olarak ilk kez 1615'te kullanıldı). Bu düzeye dek, politikayı ekonominin bir uzantısı olarak gören tarihsel materyalizm *ekonomi politiği* bileşenlerinden biri olarak görse de, toplumsal evrelerin ekonomik altyapının terimlerinde sınıflandırılmasından 'kapitalist' ekonominin karakterine ve devletin işlevine dek klasik ekonomi politiğin içeriğini ödünç alır, yalnızca onun aktığı olguları karalamada ondan ayrılır. Marx'ın başlıca katkısı olarak gördüğü ve ütöpik sosyalizmi düzelterek 'bilimsel' kılan etmen burjuva diktatörlüğü olarak görülen demokratik Devlete karşı benzer olarak bir zor ve şiddet aygıtı işlevi olan *proletarya diktatörlüğü* tasarımı da yalnızca Adam Smith'in formüle ettiği (hemen aşağıdaki alıntı) devlet tasarımının negatif imgesidir. Görgücülüğün özdekçilik ile akrabalığı raslantısal değildir. Duyusal bilinç duyusal algı ve duyu deneyimi yoluyla yalnızca görgül, materyal realiteyi gözleyebilir ve kuramını bu pozitif olgulardan türetir. Kavram bu bilinç için duyusal ve duyusal gerecin bir yansıması olmaktan daha öte bir anlam taşımaz. Hegel *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi*'nde (§ 38) "sonuna dek götürüldüğünde bu [görgücü] ilke yakın zamanlarda materyalizm olarak adlandırılmış olan görüşe varır" der. Böyle duyusal-özdeksel öncüller üzerine kurulan dünya görüşleri kaçınılmaz olarak benzer politik vargılara ulaşır.

Yurttaş hükümeti, mülkiyet güvenliği uğruna kurulduğu düzeye dek, gerçekte varsılların yoksullara karşı, ya da bir mülkiyeti olanların hiçbir mülkiyeti olmayanlara karşı savunulması uğruna kurulur. (Adam Smith, *Ulusların Gönenci*, Kitap 5, Bölüm 1, Kesim 2)

Eğer başkaları arasında tarihsel materyalizm tarafından da ödünç alınan bu 'kapitalistik' formülasyon herşeye karşın bir devlet kuramı olarak alınacaksa, o zaman "Devlet yurttaş toplumu ile karıştırılmış ve belirlenimi mülkiyetin ve kişisel özgürlüğün güvenliği ve korunması olarak saptanmış" olur (*TzF* § 258 Not). Salt özenç üzerine kurulu bu *Verstandesstaat*, bu Anlak-Devleti "törel İdeanın edimselliği" olarak Devlet kavramından öz-çıkar duygusunun istençten ayrıldığı gibi ayrılır. Yurttaş toplumunun bir 'devlet' olarak, ama *dışsal devlet* olarak görülmesi onun da ilkesinin özgür Yurttaş olmasına bağlıdır. "Rousseau'nun değeri ... *düşünmenin* kendisi olan bir ilkeyi, yani *İstenci* Devletin ilkesi olarak saptamış olmasında yatar" (§ 258 Not). Ama Rousseau "bireylerin Devletteki birliğini bir sözleşmeye indirger ki, böylelikle onların özenç, görüş ve keyfi olarak verilen açık onaylarını temel alır" (aynı yer). Özenç üzerine dayanan politik yapı "yüzyılların işi ve bir ulusta gelişmiş olduğu düzeye dek Usun bilinci" (§ 274 Ek) olan Anayasanın, devletin tözünün devrilmesidir ve bir sözleşme istenci hiç kuşkusuz *genel istenç* ile aynı şey değildir. Yurttaş toplumu ve Devlet arasındaki ilişkiyi bir düşmanlık ilişkisi olarak ve yurttaş toplumunun gelişmesini Devlete karşı bir savaşım olarak görmek tam olarak Rousseau'nun Devlet ve

İstencin arasında olduğunu saptadığı ussal ilişkiyi yadsımaktır.

Hegel'in nesnel Tin dizgesinde ekonomi Devletin işi değildir. Yurttaş toplumunun işidir ve tikellik ve evrensellik uçları arasındaki çarpışma yurttaş toplumunun kendi işlevleri olan Türe (Adalet) Dizgesi ve Kamu Yetkesi yoluyla denetlenir. O ideolojik uçlardan her ikisi de usdışı soyutluklarından ötürü edimselleşme olanağından yoksun eğilimleri temsil eder ve sonuçta kendilerini toplumsal gönencin paylaşılması uğruna çekişmelere indirgerler.

Hegel'in nesnel Tin dizgesinde mülkiyet hakkı savunulacak bir kötülük değil, bir sözleşme sorunu da değil, ama modern Kişinin özsel belirlenimidir. Ve mülkiyetin *özel mülkiyet* olması bir olumsuzluk sorunu değil, bir kavram sorunu, bir zorunluk sorunudur. Mülkiyet Kişinin ve ona bağlı tüm ekonomik sürecin yazgısını belirler ve yokluğu Kişinin ve onun istencini anlatan bütün bir modern ekonominin yokluğudur.

Mülkiyette istencim benim için kişisel olarak ve böylece tekil bireyin istenci olarak nesnelleştiği için, mülkiyet *özel Mülkiyet* karakterini kazanır. (*TzF* § 46)

Yurttaş Toplumunun doğuşunu önceleyen tüm ön-modern toplumsal biçimlerde mülkiyet "*kendi için özsel erek*" değildir, realitesi Kavramına karşılık düşmez, ve doğrudan gereksinimi doyurmanın aracı olarak görülür. "*Mülkiyet özgürlüğü* ancak dünden bu yana şurada burada ilke olarak tanınır olmuştur" (*TzF* § 62 Not). Tinin engin alanlarında kitleler, yığınlar, halklar eğitimsizlikleri içinde bugün de bu özgürlüğe, genel olarak özgürlük kavramına yabancıdır. Özgürlük bilincinin tersinmez olması ölçüsünde, açıktır ki mülkiyetin ortadan kaldırılması ancak mülkiyetin *daha şimdiden bulunmadığı* yerlerde olanaklı olmuştur.

Hegel'in nesnel Tin dizgesinde mülkiyet hakkı mülkiyetin istencin dolaysız anlatımı olmasından başka bir aklama zemini gerektirmez. Herhangi bir *sözleşme* tarafından da aklanmaz çünkü sözleşmenin kendisi mülkiyetin bir işlevidir. Ekonomi Felsefesi tarihi birbirinden güzel mülkiyet kuramları ile süslüdür: Fiziksel zor üzerine (Pufendorf), yasa üzerine (Bentham), emek üzerine (John Locke) dayanan mülkiyet kuramlarının yanısıra bir mit olarak mülkiyet, fetiş olarak mülkiyet, hırsızlık olarak mülkiyet kuramları da vardır. Mülkiyetin ortaya çık-mak için bu kuramları beklememiş olması sevindiricidir.

Mülkiyet nesnel Tin alanında özgürlüğün edimselleşmesinin başlangıcı, ama yalnızca başlangıcıdır. Bu nedenle istencin en soyut, en ögesel belirlenimidir. Ama yine aynı nedenle özel mülkiyet hakkının ortadan kaldırılması istencin bütünsel ortadan kaldırılmasını gerektirir. Böyle bir 'politik' programın doğa durumuna, bir korku, şiddet ve giderek terör durumuna götürdüğü, boyun eğme durumunun bir haksızlık ve ahlaksızlık durumu olduğu ve bütün bir törel yaşamı ortadan kaldırdığı — bu olgu modern döneme henüz girmekte olan insanlığın yaşadığı en dramatik deneyimlerden biridir.

"Tüm şeyler insanın mülkiyeti olabilir" (*TzF* § 44 Ek), ve yurttaş toplumunda

“*neye ve ne denli iye olduğum hak açısından bir olumsuzluk sorunudur*” (§ 49). Dahası, “türenin herkesin mülkiyetinin eşit olması gerektiğini istediği önerürümü yanlıştır, çünkü istediği yalnızca herkesin mülkiyeti olması gerektiğidir” (§ 49). “Mülkiyet eşitliği” düşüncesi mülkiyet kavramına hiç kuşkusuz ancak “mülkiyet eşitsizliği” düşüncesi kadar uygun düşer. Ya da, mülkiyet ve türe arasındaki ilişki bir eşitlik sorunu değildir. Mülkiyetin ussallığı istenç olmasında yattığı ve istencin kendisi özbilinçli ussallık olduğu için, yurttaş toplumunun mülkiyetin realitesini eksiksiz olarak ussallaştırmasının, yalnızca tinin gelişmemişliğinin yarattığı haksızlığı ortadan kaldırmasının ve türe idealini dünyanın realitesi yapmasının önünde duran hiçbir engel yoktur. “*Tikel gönenç Hak olarak ele alınmalı ve edimselleştirilmelidir*” (§ 230). Ama Hegel için, bilindiği gibi, felsefe var olan ile ilgilenir, olmayan ile değil.

Hegel’in *Tüze Felsefesi*’ni özgürlük felsefesi yapan şey içeriği olarak Tinin kendisinin bütününde özgürlük alanı olmasıdır. Özgürlük *tikelliğin* özsel olarak başıboş karakterinin başıboş bırakılması, özsüz varoluşa özgü salt *seçme* ‘*özgürlüğü*’ olarak keyfi istenç ya da özenç değildir. ‘Seçme özgürlüğü’ kendini önündeki herhangi bir içeriğe belirleyebilir ve hangisini seçeceği, iyi, doğru, haklı, ussal olanı nasıl belirleyeceği konusunda *hiçbir ölçütü yoktur*. Daha doğrusu vardır, çünkü usun boşalan yerini *usdışı* doldurur ve bilinçsiz dürtüler, itkiler, yeğlemeler, eğilimler gibi her türden öznellik özenç olarak istencin yerini alır.

Pazar Ekonomisi. Hegel’in dizgesinde Ekonomi mülkiyet iyeliği hakkını taşıyan tüzel Kişiler arasındaki *sözleşme ilişkileri* olarak belirlenir ve yurttaş toplumu *ekonomi alanının kendisidir*. Pazar değiş-tokuş ilişkisidir. Sözcüğünün anlamı dikkate alındığında, ‘pazar uğruna ekonomi’ terimi daha çok bir pleonazm olarak görünür ve modern ekonominin bir geçim ‘ekonomisi,’ planlı bir buyruk ‘ekonomisi’ ya da bir feodal ‘ekonomi’ olamayacağını anlatmak için amaçlanır. Ama böyle ‘ekonomiler’ ekonomi kavramına uygun değildir. Ekonomi kavramının *özgür kişilerin* ilişkisini öngerektirmesi ölçüsünde, *ekonomi kavramına* karşılık düşen biricik ekonomi özgür *kişiler* arasındaki ilişki olarak *modern ekonomidir*.

Salt geçim ‘ekonomisi’ geleneğin uyusukluğu içinde mülkiyet suçundan bağıştır. Böyle ekonomide insan dolaysız istencini tanıma, kişi olma, istencini somutlaştırma, ahlaksal ve politik varlık olma yoluna girmez, usdışı bir kendini yineleme sürecinde kişilik güdükleşir, ve varoluş bir değer savurganlığı olarak yaşanır. Despotik gelenek tininin çelik kafesten de daha çelik olan “tözsel” yazgısı insanlığın entellektüel, etik ve estetik doğuşunu durdurmak, onu bilgisiz, duyunsuz, güzellsiz alt kültürlerde pıhtılaştırmaktır. Hegel’in Tarih Felsefesinde yalnızca “Bir”in özgürlüğünü bilen Doğu ulusları “özdeşlik olarak *tözsel* Tin” aşamasını temsil ederler (*TzF* § 353). İstençsizliğin ve eylemsizliğin türdeşliği ile bu kendine özdeş toplumsal yapılar salt karın doyurma ekonomileri olarak öznelliksiz katı, dayanıklı, aslında aşırı ölçüde dayanıklı bütünlendir ve “bu bütünlüğün görkeminde bireysel kişilik haklardan yoksun olarak yitip gider” (*TzF* § 355). Burada istenç salt doğmamış bir gizlilik olarak kalır, *birey* ortaya çıkmaz, yalnızca eylemsiz kitleler, yığınlar, halklar Tarihin boş sayfalarını binlerce yıla

uzanan usandırıcı tekdüzelik ile doldurur. Yalnızca “Bir”in İstencinin sayılması tüm mülkiyeti “Bir”in iyeliği yapar, ve milyonların istençsizliği “Bir”in direnilmez gücü olurken, milyonların yoksulluğu Birin varsılığı olur.

Bencilik ve özel çıkar dürtüsü ile belirlenen pazar ekonomisi onu önceleyen ve gündelik gereksinimden daha ötesini üretmeyen ve tüketmeyen dingin gelenek dünyası ile karşıtlık içinde durur. Ama pazar ekonomisinin kendisine öznlü tüm hırs ve kazanç güdülere bu sessiz gelenek kitlesinin zincirlerinden kurtuluşunun ürünüdür, ahlaksal niteliği yalnızca onun ahlaksal niteliğinin bir sergilenişi, onun o kapalı kültür içinde büyüme olanağı bulamamış ham duyuncunun anlatımıdır. Despotik tinde özgürlük ve ahlak gün ışığına çıkmadığı için ekonomik etkinlik bir törellik alanı olarak değil ama başlıca bir haksızlık ve dolandırıcılık alanı olarak görülür ve hiç kuşkusuz başlıca bir haksızlık ve dolandırıcılık alanı olarak yaşanır.

Böyle bilgisiz, boşançlı, törel ve politik olarak gelişmemiş ve yalnızca yönetilmeye uygun kitlesel bilincin özgürlükten bağımsız tutulmasının sürdürülmesi önerisi, “hiçbirşeyin halk tarafından değil ama herşeyin halk adına yapılması” formülü, bu despotizm Avrupa tarihinde Aydınlanmaya aittir. Bireye, Kişiye, Yurttaş varolma izni vermeyen ve herşeyi halktan iyi bildiği için iyi olanı onu bilmeyen halkın kendisi adına yapma hakkının olduğu kanısı içinde, Aydın Despotizmi törel geriliğin sürmesini sağlar, ve modern olmanın tam tersine, tutuculuğu içinde modernleşmeye direnir. Özgürlük yalnızca despotizm için korkutucudur ve öyle olması gerekir. Varlığını törel geriliğin sürmesinde bulan Aydın *tüzel* gelişim ile, böylece *moral* gelişim ile, böylece *ekonomik* gelişim ile, ve en sonunda *politik* gelişim ile geçimsizdir. Geçmişe aittir ve yurttaş toplumunun doğuşu ile sona erer.

Bir *gereksinimler dizgesi* olarak modern *Yurttaş Toplumu* özgürlük ve istenç alanıdır, ve *toplumsal* ilişki sözleşme ilişkisi, değiş-tokuş ilişkisidir. Toplumun kendisi ekonomik bir yapıdır çünkü etkinliği *baştan sona* ekonomiktir, üretir, değiş-tokuş yapar, ve tüketir. Yurttaş Toplumu doğal sevgi törelliği olarak Aile ya da politik istenç olarak Devlet değildir, ve bir *gereksinimler dizgesi* olması onu *biraraya toplayan* bağın karakterini belirleyen etmemdir.

Bir *sözleşme ilişkileri* alanı olarak ekonomi insanın ahlaksal yeteneğini anlatır, ahlaksızlığını değil. Bu düzeye dek *haksızlık ve türesizlik* sözleşmenin çiğnenmesi olarak ekonominin çiğnenmesidir, ekonominin edimselleşmesi değil. Bir ‘sömürü dizgesi olarak ekonomi’ kuramı mülkiyetin kendisinin bir haksızlık edimi olarak görülmesinden türetilir ve geçerliği öncülünün geçerliğine bağlıdır. Böyle bir kuram tüzel kişi, özel mülkiyet ve sözleşme kavramları ile bağdaşmaz, genel olarak bireysel eylemi ve en sonunda bireyin kendisini, istencini ve özgürlüğünü olumsuzlar.

İnsanın özgürlüğünü yadsımak onun insan niteliğini, insanlık haklarını, giderek ödevlerini bile yadsımak demektir. ... İstencinden tüm özgürlüğü kaldırmak eylemlerinden tüm ahlaki kaldırmaktır. (Rousseau, TSI.4)

Hiç kuşkusuz insanı *suçsuzluk* durumunda tutmak için ona özgürlüğünü yadsımak saltık olarak etkili çözümdür. Ama gerçekte salt bir doğa durumu olan suçsuzluk durumu *kendinde* suçluluk, yalnızca suç işlemenin dışında durmaktır. Sözleşmelerin çiğnemesi, dolandırıcılık, sömürü, rüşvetçilik vb. yurttas toplumunun *yapısal* ekonomik belirlenimleri değil ama henüz özgür modern varoluşun tüzel, ahlaksal, törel karakterine yabancı ön-modern tinin *öz-çakar* duygusu tarafından güdülenen eylemleridir. Benzer olarak şiddet üzerine dayalı feodal ilişki, ya da mülksüzleştirilen ve kişilik hakkından yoksun bırakılan insanların tüm anamalm mülkiyetini üstlenmiş sözde devlet ile ilişkisi de *gerçek* ekonomik ilişki değil ama zora boyun eğme davranışıdır. Böyle 'ekonomiler' ekonomik olmayan karakterlerini çökerek tanıtlarlar.

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde hak, özgürlük, istenç kavramları tarafından belirlenen nesnel Tin alanında '*kapitalist toplum*' gibi bir ideolojik terimi aklayacak bir belirlenim yoktur. İdeoloji Tinin özgür gelişimini tanımadığı, ama onu kendi ilkesi temelinde yapılaşdırmayı istediği, Tini ussal tarihsel gelişimine bırakmayı istemediği ama tarihe kendi özne biçimini vermeyi istediği için, eğer gerçekten ideoloji ise, özgürlük ile çarpışmak zorundadır. Kapital *kapitalizm* değildir. Kapital yurttas toplumu dizgesinin hiçbir ayrıcalığı olmayan bir bileşeni iken, *kapitalizm* kapitalin *birincilliğini* anlatır — Us üzerinde, İstenç üzerinde, Özgürlük üzerinde, Ahlak üzerinde, Devlet üzerinde, ve böylece bu kategorilerin silinmesi dileği olarak bir ütopyayı anlatır.

Kavramsız düşüncenin birbirinden ilgisiz anlamlar ile süslediği *Liberalizm* terimi sözel olarak *özgürlükçülük* demektir ve genel olarak özgürlüğün birincilliğini anlattığı düzeye dek terim kapitalizm ile eşit değildir. Ama liberalizm eğer *seçme özgürlüğü* denebilecek olan şeyin birincilliğini, İstencin değil ama Hegel'in *özenç/Willkür* dediği *keyfi* İstencin birincilliğini, kısaca öz-çakarın birincilliğini anlatıyor olarak anlaşılırsa, sözcük başka hizmetlerinin yanısıra örtmeceli olarak 'kapitalizmi' belirtmek için de kullanılabilir. Ama Hegel'in felsefesinin en önemli derslerinden biri bilimde Kavramın (*Begriff*) deforme edilmemesi, *tasarım (Vorstellung)* indirgenmemesi gerektiğidir. Bilim Kavramın *nesnellliğini*, düşüncenin keyfi uslamalardan özgürlüğünü, özne *tanımlamalardan* vazgeçmeyi saltık koşulu olarak alır. Özgürlük nesnel olarak İstencin tözüdür, hiçbir düşünce İstenci *özgür* olarak düşünmeksizin düşünemez, öyle ki giderek 'özgür İstenç' anlatımı bile gerçekte bir pleonazmdır: İstenç özgür değilse İstenç değildir.

Yüz yılı aşkın bir süredir bastırılmakta olan "yurttas toplumu" kavramının geri dönüşü hiç kuşkusuz 'kapitalizm' misnomerini yurttas toplumunu tanımlama işinden başışlamalı ve ait olduğu ideolojik bölgeye sürmelidir. "*Varolan dünyaya ve özbilincin doğasına gelişmiş Özgürlük*" olarak yurttas toplumu yalnızca pazar ekonomisi değil ama *tüze ve türe dizgesi ile birlikte* ekonomik alandır.

Yurttas Toplumu/Die bürgerlicher Gesellschaft. Hegel Yurttas Toplumuna kendine özgü bir tanım vermeye ilgilenmez ya da ya da kişisel bir katkı olarak özgün bir kavram üretme gibi bir amaç gütmeyiz. Terimin modern

politik-ekonomi kültürüne başlıca Hegel'in katkısı olmasına karşın, Yurttaş Toplumunu *nesnel* bir kategoridir ve kavramına uygun bir realite olarak, ussal olarak gerçekliği içinde anlaşılmalıdır.

Hegel'in Tarih Felsefesinde yurttaş toplumunun ortaya çıkışı Batının *klasik tinden* ödünç aldığı kültürel kalıta ek olarak duyuncu özgürlüğünün, *öznel özgürlük* bilincinin doğuşunu izler. Batı Tini, salt bir yineleme kültürü olan Doğunun tersine, bir kültürler dizisinin gelişimini özetleyen bir birikim üzerine dayanır. Güzel Sanatta ve Bilimde insanlığa ideali ve ideayı öğretmiş olan Helenik tinde eksik olan *evrensel özgürlük ilkesi* onu yine en sonunda antik dünyanın kendisi birikiminden bulup çıkaran Reformasyon tarafından sağlanır.

Yurttaş Toplumunu Reformasyonun inanç özgürlüğünü gerçekleştirdiği Protestan Kuzey Avrupa'ya, Hegel'in Germanik Dünya dediği bir uluslar alanına aittir: İngiltere, Hollanda, İskandinavya, ve Germanik tinin kolonilerinden doğan devletler olarak Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Güney Afrika, Yeni Zelanda, ve son olarak ve sonuncu olarak Güneyi ile Katolik geleneğe uzanan Almanya.

Hegel'in tarih felsefesinde modern Tinin doğuşunu olanaklı kılan ve Doğu ve Batı arasındaki özsel ayrımı oluşturan tarihsel etmen Doğunun sağlam, aşırı sağlam kültürel yapıları ile karşıtlık içinde Batıda kültürlerin *ortadan kalkmaları* ve yerlerini yeni ve daha yüksek olana bırakmalarıdır. Ayrım tutuculuk ve gelişim arasındaki, gelenek ve yenileşme arasındaki ayrımdır. Kültürel süredurum bir gelenek durumu olarak yalnızca tinin daha öte gizliliğini geliştirmesinin önlenmesidir. "İnsan alışkanlık tarafından öldürülür" (TzF § 151 Ek).

Tutucu törellik bir alışkanlık düzenine pıhtılaşmıştır ve problemsiz bir varoluşu, değişimin ve yeniliğin olmamasını ister. Modernleşme ise problemin kendisidir ve salt yenilik uğruna yenilik saplantısı olan *modernizmden* ayrı olarak *modernleşme* Dünya-Tininin tüm gizil içeriğinin kendini edimselleştirme süreci olarak ereksel, ussal özgürleşmedir. Hegel'in nesnel Tin dizgesinin terimlerinde, törel *modernleşme* ya da *yenileşme duyuncu* tarafından doğrulanmış *hak-kım* edimselleşme sürecidir. Kendisi özgür, ereksel gelişim süreci olarak, nesnel Tin alanında *gelişim* insanın saltık değerine uymayan tüm anlamsız kültürel belirlenimlerin ortadan kaldırılması, yerel, etnik, ulusal tikelliklerin silinmesi, Dünya-Tininin evrensel türdeş kültürüne ya da gerçek uygarlığa doğru şekillenmesidir. İnsanlık ancak tam gelişmişlik düzleminde özgürlük ve eşitlik idealini realitesi ile *bir* yapabilir.

"Yurttaş Toplumunun yaratılışı İdeanın tüm belirlenimlerine ilk kez haklarını veren modern dünyaya aittir" (TzF § 182 Ek). İdea *kavram* ve *nesnellığın* birliği olarak *ussal* olan, böylece *edimsel* olandır, ve bu edimsellik aynı zamanda nesnel Tinin Hak, İstenç ve Törellik olarak üstleneceği ereksel belirlenimlerinin bilgisinin de olanağıdır. Bilim ancak kavramı realitede tanıdığı zaman grisini gri üzerine boyayabilir. Modern dünya Hak, İstenç, Özgürlük kavramlarının *tüm gizliliğini* sergilediğine göre, nesnel Tin alanı *bilginin nesnesi* olabilir. Bu edimselleşme ne Platon ve Aristoteles için bulunuyordu, ne de ortaçağ Roma Kilisesinin despotik ve tutucu tininin İdeanın belirlenimlerine haklarını vermesi

söz konusuydu. Tin kendini ancak realitede açındırdığı zaman ve açındırdığı ölçüde bilebilir.

Yurttaş Toplumunu önceden verili bir programa göre belirlenen bir yapılanma değildi ve açınımlı Tinin özsel *tüzel*, *ahlaksal* ve *törel* belirlenimlerinin açınımlıdır. Tinin gelişiminde önemli ve belirleyici olan şey *önlenmemesidir* çünkü Tinin gizilliği enerjisidir ve dışsal bir güdüye gereksinimi yoktur. Avrupa'da Protestanlığın açıkça istemediği ve kendi amaçlarına aykırı olarak doğmasına yol açtığı *duyunc* özgürlüğü ilkesi Tinin daha öte tarihsel gelişiminin önündeki başlıca iç engelin kalkışını sağlar. Yalnızca ekonomik ilişkiler değil, ama sanatsal, bilimsel, politik etkinlik alanı, *yeni olanın* dünyası özgür bireyin önüne sınırsızca açılır.

Doğunun salt bir olumsuzluk sorunu olan *kültürel* süredurumunu yenmesi ve Batının kaçınılmaz etkisini beklemeden önce değişime, dönüşüme ve gelişime açılması hiç kuşkusuz olanaktı. Hegel'in felsefesinde *Dünya-Tini* kavramı küreseldir ve Doğunun *doğal* geriliği gibi bir tasarıma, *ırksal* ayrımın tinsel ayırım ya da entellektüel eşitsizlik imleyebileceği gibi kurgulara izin vermez. 'Batı' terimi, ya da daha sağın olarak 'Kuzey' terimi onun için onun zamanında henüz politik bir birlikten, bir ulus devletinden yoksun olan Almanya'yı değil, Prusya'yı da değil, ama bütün bir Germanik tını, Protestan dünyayı kucaklar. Ama Hegel için Germanik Tinin de üzerinde duran Dünya-Tini vardır ve Dünya Tarihinin özgürlük bilinci olan ereği Dünya-Tininin ereğidir.

Hegel Protestanlığı Hıristiyanlığın tikel bir mezhebi olarak değil ama bu dinin özünü ilk kez kazanan asıl Hıristiyanlık olarak görür ve böylece duyunc özgürlüğü, istenç özgürlüğü, insan eşitliği gibi dünyasal kavramları Hıristiyanlığın özü olarak kabul eder. "Hıristiyanlık özgürlük dinidir" (TzF § 18 Ek); "Yaklaşık bin beş yüz yıldır Hıristiyanlık yoluyla *kişilik özgürlüğü* serpilmeye başlamış ve insan soyunun küçük bir bölümü arasında evrensel ilke olmuştur" (§ 62 Not); "*öznel özgürlük* hakkı antik ve modern dönemler arasındaki ayırmda dönüm ve özek noktasını oluşturur. Sonsuzluğu içindeki bu hak Hıristiyanlıkta dile getirilmiş ve yeni bir dünya biçiminin evrensel edimsel ilkesi yapılmıştır" (§ 124 Not); Hıristiyan dinine özünlü olarak "*bireyselliğin bağımsız ve kendi içinde sonsuz kişilik ilkesi*" (§ 185 Not); "*özneliğin hakkı başlıca Hıristiyan dininde doğar*" (§ 185 Ek); "Hıristiyan dini özgürlük dinidir" (§ 270 Ek). Ve "ilkin Germanik uluslar Hıristiyanlıkta İnsan olarak İnsanın özgür olduğunun, Tinin özgürlüğünün onun en asıl doğasını oluşturduğunun bilincine ulaştılar" (*Tarih Felsefesi*, Giriş). Bu ilkenin onu doğuran topraklardan çok uzakta, "insanlığın küçük bir bölümü" arasında evrensel ilke olması için geçen 1500 yıl görelidir, uzundur ve kısadır. Ve dinin kendisinin bir insanlık yarattığı olması ölçüsünde, öznel özgürlük ilkesi insanlığa dışarıdan bağışlanan birşey değildir. Önemli olan şey ussal insanlığın bilincinde en sonunda yalnızca ussal olana yer olması, ve ussal olanın edimselleşmek zorunda olmasıdır.

Hegel'in Tin Felsefesinde tüm belirlenimleri ile nesnel Tin dizgesi *modern dünyasallık* tarafından karakterize edilir ve dinsel herhangi bir bileşen içermez. Max Weber'in toplumbilim girişiminde toplumun özsel karakterini belirleyen 'Protestan Etik' gibi *dinsel* bir tasarıma Hegel'in baştan sona laik nesnel Tin

dizgesinde yer yoktur. Özgürlük insana *dışarıdan* verilmesi gereken bir belirle-
nim değildir. Tersine, özgürlük insanın kendi en içsel, en özsel doğasıdır ve gide-
rek Reformasyonun kendisi bu özsel özgürlüğün ürünüdür. Reformasyon insana
yeni bir kutsal öğreti sunmaz ve yalnızca dinadamları sınıfını ortadan kaldırarak
İncil'in her insanın kendi yorumuna bırakır. Dini kurumsallıktan özgürleştirir ve
Duyuncu bireyin sorumluluğuna bırakır. “*Reformasyonun özsel içeriği insanın
kendi kendisi yoluyla özgür olmaya belirlenmesidir*” (*Tarih Felsefesi*, Modern
Çağ, Reformasyon). Nesnel Tin alanı *törelliği* Protestan Törellik olarak değil,
ama arı, ussal insan törelliği olarak, *dünyasal törellik* olarak kapsar ve istenç
özbilinçli ekonomik etkinliği için, bütününde törel yaşamın örgütlenmesi için
herhangi bir tanrıbilimsel dürtüye gereksinmez:

Törellik *Özgürlük İdeasıdır* — yaşayan İyi olarak, ki özbilinçte bilme ve
istemesini, ve onun eylemi yoluyla edimselliğini bulur. ... Törellik *varolan
dünyaya ve özbilincin doğasına gelişmiş Özgürlük Kavramıdır*. (TzF§ 142)

Bu törellik hiç kuşkusuz Protestan Törellik değildir. Kutsal bir çağrı olarak dün-
yasal uğraş (*Beruf*) etmeninin acımasız emek koşulları altında yer alan bir “işle-
yim devrimi” gibi bir süreci yaratmayacak olması bir yana, böyle bir öğreti insanı
bir kula indirgeyecek ve insan kendi duyuncundan değil ama dışsal duyuncudan
gelen bir moral buyruk altında özgür olmayacaktır. Weber din ve ekonomi ara-
sında yalnızca bir eğitim ya da bağlantısının bulunduğunu göstermeyi değil,
ama deterministik bir ilişki, dinin ‘kapitalizmi’ yaratması gibi bir nedensellik
ilişkisi kurmayı ister.

Hegel'in Tin Felsefesinde Dinin anlam ve önemi Güzel Sanat ve Felsefe ile
birlikte *değerler* alanı olan Saltık Tin alanında yer alması ile belirlenir. Ve orada
yüreğin en iç, sonsuz duygusu olarak Dinin *sonlu* nesnel Tin alanı ile ilişkisi
yalnızca bu sonluluk alanının belirlenimlerini aklama ilişkisidir, deterministik
bir ilişki değil.

Protestanlık *öznel özgürlük* ilkesinin kitlesel ölçekte yayılması ve tarihte ilk
kez bütün bir nüfus alanının kendini türdeş bir eğitim yoluyla şekillendirmesi
için zemini oluşturur. *Öznel özgürlük ilkesi* dinsel inaklara öznlü duyuncu değil
ama baştan sona *dünyasal* duyuncu, *laik* duyuncudur. Ahlak ve duyuncu olarak
öznel özgürlük hakkı *eylem* hakkıdır. Ya da, “*öznel özgürlük* öznenin Eylemde
doyumunu bulma hakkı”dır (§ 121) ve “*öznel özgürlük* bireysel bilmenin ve
tikel erekler peşindeki istencin özgürlüğüdür” (§ 258 Not). Evrensel özgürlük
ve evrensel eğitim *bireyselliğin* kendisinin evrenselleşmesini sağlar, ve evrensel
eylem bütün bir ekonomik, politik, bilimsel, sanatsal, felsefi kültürün açılım ve
gelişimine götürür, ve Batı ve dünyanın geri kalanı ayırımı yaratan, Avrupa'yı
özek ve geri kalan kültürleri Başkası yapan sürecin zeminini oluşturur. Ama
Dünya-Tininin bu eşitsiz gelişimi yalnızca zorunludur, ve Doğunun bir suç-
suzluk, gerilik, giderek ilkelik durumu ile Batının dolaysız istencinin nesnesi
olmasının bedelinin yüksek olmasına karşın, bu ilişkide kazancı yitirdiğinden
sonsuz ölçüde büyüktür çünkü değersiz bir Kendiyi yitirmekte, Kendisinden

özgürleşmektedir. Reformasyon modern dönemin doğuşu için hiç kuşkusuz özel önemdedir; ama kendisinin tarihsel öncüllere bağlı olması olgusundan ayrı olarak, modern dönemi tanımlayan işleyim devrimi, bilimsel devrim ve politik devrim ve modern devletin oluşumu gibi başka bir dizi etmen arasında yalnızca biridir.

Hegel'in "dışsal Devlet" ya da "Anlak-Devleti/*Verstandesstaat*" (TzF § 183) dediği Yurttaş Toplumu bir sözleşme ilişkileri alanı olarak keyfi istenç kipindeki *özenç* ögesini (*Willkür* olarak *Wille*) kapsar. Sözleşmenin kendisinin yasa altında durduğu düzeye dek, 'sözleşme devleti' kuramı Devlet kavramına aykırıdır. Yurttaş Toplumu politik toplum ya da Devlet değildir. Ve bir özenç ilişkisi olarak sözleşme üzerine dayanması yurttaş toplumunu yasal üstyapıyı belirleyen bir altyapı olmaktan sonsuz ölçüde uzaklaştırır. Tersine, ekonomik yurttaş toplumunun kendisi *yasal güç* zemininde, *politik güç* zemininde varolur. Bir görgül olgu sorunu olarak, "yurttaş toplumunun oluşumu Devletin oluşumundan sonra yer alır" (TzF § 182 Ek) ve özellikle törel gerilik durumlarında Devletin kendisi, eğer Devlet kavramına minimal benzerliği taşıyorsa, yurttaş toplumunu yaratma yükümlülüğü altına girer.

Modern Devlette politik güç yurttaşlık istencinde yatar. Yurttaş salt mülkiyet iyesi olan *ekonomik* Kişi değil, ama aynı zamanda istencini evrensel ussal istenç olarak bilen ve gerçekleştiren *politik* Kişidir. Yurttaş Toplumu ve Devlet arasındaki ayrım özenç ve istenç arasındaki, sözleşme ve yasa arasındaki ayrımdır. Modern Devleti despotik devletlerden ayıran başlıca etmen onun *özbilinçli istenç*, kendini bilen istenç olması, "varoluşunu *bireyin özbilincinde*, bilme ve etkinliğinde bulmasıdır" (TzF § 257). Modern devletin kuruluşu özgür bireyselliğin politik bireysellik olmasına, istencin üzerinde kendisinden başka bir istenç tanımama karakterine, yasayı kendi istenci olarak belirlemesine bağlıdır. Modern devletin kurucusu genel ussal istençtir: "Yasa genel istencin anlatımıdır. Her Yurttaşın kişisel olarak ya da temsilcisi yoluyla onun yapılmasına katılma hakkı vardır" (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 6). Hegel'in devlet çözümlemesi benzer olarak Devleti yurttaşın özbilinçli istencinde varolan politik güç olarak formüle eder:

Modern Devletlerin ilkesi öznellik ilkesinin kendini *bağımsız* kişisel tikellik *ucuna* dek geliştirmesine izin verme ve aynı zamanda onu *tözel birliğe geri getirme* ve böylece bu birliği öznellik ilkesinin kendisinde saklama biçimindeki muazzam güç ve derinliği taşır. (TzF § 260)

Bu düzeye dek Devlet yurttaş üzerinde bir baskı aygıtı olmanın bütünüyle ötesinde ve uzağında, özel olarak onun özgürlüğünün anlatımıdır. Eğer Devlet henüz kavramına karşılık düşmüyorsa, onu ona yabancı özençten özgürleştirmek yurttaşın sorunudur.

Yurttaş Toplumu her biri kendi gereksinimleri zemininde belirlenen tikel istençleri ile özel kişilerin bir ilişki alanıdır ve onu olmadığı şey olarak, Aile ya da Devlet olarak almamak gerekir. Yurttaş *Toplumunu* yüceltilecek bir değer ya da

bir ideal değildir. Sonlu nesnel Tin alanına aittir ve türe dizgesi ve kamu gücü ile birlik içinde ve onlarla uyum içinde özsel olarak bir pazar ilişkileri bütünü, bir *pazar ekonomisi* alanıdır.

“Yurttaş toplumunda her üye kendi ereğidir, onun için başka herkes hiçbir şeydir. Ama başkaları ile ilişki olmaksızın ereklerinin bütün bir erimine erişemez; dolayısıyla bu başkaları tikelin ereği için birer araçtır. Ama tikel erek başkaları ile ilişki yoluyla kendine evrensellik biçimini verir ve kendi doyumunu başkalarının gönencine erişilmesi ile aynı zamanda kazanır” (*TzF* § 182 Ek).

Hegel *gereksinimler dizgesi* olarak ekonomi alanını İngiliz ekonomi politikasının terimlerinde çözümler. Yurttaş toplumu ulusal karakterinin tikelliği içinde evrensel, ve İngiltere’de yurttaş toplumunun görelî olarak erken gelişimi modern ekonominin erken gelişiminden başka bir şey değildi. “Politik ekonomi ... kitlelerin ilişki ve devimlerini nitel ve nicel belirlilik ve karmaşaları içinde açmılayan bilimdir,” ve “görünürde dağımık ve düşüncesiz [üretim, dağıtım ve tüketim] alanını kendiliğinden yer alan bir zorunluk sürdürür. Burada bu zorunluğu bulmak politik ekonominin konusudur; bu bilim bir olumsuzluklar kütlesi için yasalar bulmakla düşünceyi onurlandırır” (*TzF* § 189 Ek). Politik Ekonominin konusu ulusal ekonominin nasıl örgütlenmesi *gerektiğini* buyurmak değil ama kendini nasıl örgütlediğini bulmak, görülmez eli görülür kılmaktır. Ekonominin yurttaş toplumunun kendisinden başka bir güç tarafından denetlenmesi denetimi yapan partiyi bütün bir yurttaş toplumunun üzerinde ve üstünde duran bir güç yapacaktır. Ama yurttaş toplumu açısından hiçbir zaman böyle bir karışma sorunu yoktur çünkü yurttaş toplumunun kendisi Devlet olmaksızın devlettir, hükümet gerçekte yurttaş toplumunun politik istencidir. Yurttaş toplumunda hükümetler hiç kuşkusuz onları atayan yurttaşlardan daha bilge değildir.

Sınırlı, değişmeyen ve gelişmeyen ve salt kendini yineleyen ön-modern toplumların tersine, yurttaş toplumu özsel özgürlük karakteri ile uyum içinde hiçbir *alışkanlık düzenine* pıhtılaşmayacak sürekli yenileşme, sürekli dönüşüm, sürekli gelişim sürecidir: Özgürlüğün ussallığı insanın tüzel, ahlaksal ve törel realitesini sürekli iyileştirme eğiliminde yatar, çünkü Tarih ereği özgürlük bilinci olan bir gelişim sürecidir. İnsan bilgisizleşmeyi, kötüleşmeyi, çirkinleşmeyi başaramaz çünkü özü özgürlüktür ve varoluşu tinsel hamlık olarak bilgisizliğinden, kötülüğünden ve çirkinliğinden kurtulma sürecidir.

Bir ekonomi dizgesi olarak yurttaş toplumu özsel özgürlük karakteri ile uyum içinde kendini kendi içinde engellemeyecek sürekli büyüme ekonomisidir. Modern insanın kesintisiz *tinsel gelişimi* ile koşut olarak çoğalan tinsel gereksinimleri onu *kitle tüketim toplumu* yapan etmelidir ve buna göre modern ekonominin karakteri “gereksinimlerin ve doyumlarının sonsuza ilerleyen çoğalmasıdır” (*TzF* § 191). İnsan gereksinimi insanın *doğal* ve *tinsel* niteliği tarafından belirlenir. Ama insanı *insan* yapan yanın *tinsel* belirlenim olması ölçüsünde, açıktır ki *insansal* gereksinim *özgür* gereksinim, *tinsel* gereksinimdir

ve modern ekonomi bu gereksinimi sınırsızca doyumak üzere üretim, tecim ve tüketimin *durdurulamayacak* büyümesidir. Bu sınırlanması gereken bir aşırılık ya da savurganlık değildir. Toplumsal yapı ekonomik yapı olarak özgürleşmedir:

Dolaysız ya da doğal gereksinimlerin ve *tasarımlardan* doğan tinsel gereksinimlerin birbiri ile bağlantısı olarak toplumsal gereksinimlerde evrensel oldukları için kendilerini başat kılanlar ikinciler olduğu için, bu toplumsal kıpıda *özgürleşme* yanı yatar. (TzF § 194)

Hiç kuşkusuz Hegel Dünya-Tininin tarihinin ereğinin *özgürlük bilinci* olduğunu söylerken bir tahminde bulunmaz, ama Tin kavramının özsel mantıksal vargısını bildirir. Bu belirlenim Avrupa'nın ya da Batının bir ayrıcalığı değil, ama dünyanın geri kalanının da yazgısıdır. Tikel yurttaş toplumlarının tarihsel süreçleri kültürel yapıları tarafından koşullandırılır ve bu süreçler kendi öngörülerini kendileri yapar, realitelerinin çikarsamaları realitelerin kendileri tarafından yapılır.

Bir "evrensel aile" (TzF § 239) karakterinde olmasına karşın, "yurttaş toplumu aşırı varsıllık durumunda bile *yeterince varısl değildir*" (TzF § 245) ve yoksulluk yalnızca üretimin eksikliğinden kaynaklanan ve varsıllığın ölçsüz artışı ile çözümlenecek bir sorun değildir. "Yoksulluğa bir çarenin nasıl bulunacağı biçimindeki önemli soru modern toplumu etkileyen ve rahatsız eden başlıca sorunlardan biridir" (TzF § 244 Ek). Hegel'in yurttaş toplumu dizgesinde yoksulluğun yurttaş toplumuna özünüldüğünü ve ilineksel olmadığını, bir hak ve türe olduğunu ve bir haksızlık ve türesizlik olmadığını gösterecek hiçbir belirlenim yoktur ve gönençten pay almanın eşitsizliğinden doğduğu ölçüde yoksulluğun çözümü yine gönenç dağılımının kendisinde yatar. Yurttaş toplumu bir altyapının denetimindeki bilinçsiz bir köleler kitlesi ya da yığıni değildir. *Özgürlük, türe, hak* kategorileri despotik tinin kategorileri arasında olmadığı için o bilinç düzleminde ne çözüm için ne de problemin gerçeğini anlamak için bir olanak vardır. Hegel hiç kuşkusuz misolojiye karşı savunulmayı hak etmez.

"Doğa durumuna" özgü doğal gereksinimin *sınırlı* niteliği ile karşıtlık içinde, modern tinsel gereksinim *sınırsızdır*. Buna göre ekonominin insanın *tinsel-kültürel* gereksinimlerinin sınırsızca artışı ile birlikte *sınırsızca büyüme* eğilimi onun özsel belirlenimidir, öyle ki büyümeyen bir ekonomi ekonomi-kavramına karşılık düşmez. Ekonomi gerçek zeminini *özgür* bireyin sürekli *gelişimin* olanağı olan özgür törellik alanında bulur, ve bireyin tinsel gelişimi özdeksel ekonominin de büyüme ve gelişiminin güdüsüdür. Özgürlüğü ve böylece İstenci, Bireyi tanımayan ön-modern ekonomi biçimleri ekonominin kavramına uygun düşmeyen salt kötü biçimlerdir ve despotik törellikleri içinde varolan bilgisiz ve eylemsiz halkları kaldırmak için devletler tarafından zorunlu olarak uygulanan *planlı buyruk ekonomileri* henüz insana Birey olma, Kişi olma iznini vermeyen despotik tinin çözümsüz ve umutsuz girişimleri olmaktan öteye geçmez.

Bir pazar ilişkileri alanı olan topluma pekala imgesel tasarımlardan, duygulardan, öznel görüşlerden kaynaklanan *değerler* yüklenebilir, giderek 'toplum'un

kendisi bir 'değer' olarak, bir ideolojinin, 'toplumculuk' ideolojisinin ilkesi olarak görülebilir — sanki toplum 'kapitalistleri' kapsamıyormuş gibi. Ama toplumcu ideolojinin uğruna toplumcu olduğu toplum aynı zamanda 'kapitalist toplum' olarak, giderek 'kapitalizm' olarak da gördüğü şeydir. Varoluş nedenini gereksinimlerde bulduğu ve giderek usdışı itkileri, dürtüleri, hırsı ekonomik etkinliğinin bireysel güdüleri olarak kapsadığı düzeye dek toplum *değerler alanı* olmaktan ne kadar uzak olduğunu dolaysızca kendisi sergiler.

Yurttaş toplumu ön-modern kültürel değerlere ilgisiz törel karakterini ilkin etnik, ırksal, yerel, giderek ulusal kimlikleri soyutlayarak gösterir. İnsanı salt mülkiyet iyisi Kişiyeye indirger, ve buna göre Hegel "Türe Uygulaması" başlığı altında ilk olarak yurttaş toplumunun ırk, ulus, ve din ayrımı tanımayan karakterini belirtir: Onda "*insan salt bir insan olduğu için insan olarak geçerlidir*, bir Yahudi, Katolik, Protestan, Alman, İtalyan vb. olduğu için değil" (TzF § 209). Hegel her ulusa özgü yerel bir 'yurttaş toplumu' gibi birşeyi düşünmez. Modern törelliği ulus devleti ile değil, ama tam tersine ulus-devletin yerelliği ile karşıtlık içinde Reformasyon ile ilişkilendirir. Ve Dünya-Tini kavramı *tarih tarafından yapılan* Anayasaları ile ulusları birer kıpı olarak, ortadan kaldırılmış olarak, negatif olarak kapsar.

Yurttaş toplumu çok-kültürlülüğü çözüdüren kültür-üstü ve kültür-ötesi karakteri ile küreselleşmeye karşı *korunacak* kapalı bir alan olmak yerine, tam tersine kendisi küreselleşme idealinin zemini ve olanağıdır. Ve küreselleşmenin ussallığı yurttaş toplumunun kendine yeni pazarlar bulmasında değil, ama kendini evrenselleştirmesinde yatar. Küreselleşme gereksinimler dizgesi olarak yurttaş toplumunun kültürler-üstü kavramının özsel içeriğidir: Ekonomik ilişkinin özneleri yalnızca bireyler değil ama toplumların kendileridir. Ama küreselleşme salt ekonomik küreselleşmeden daha çoğudur.

Kültür kavramı bütünüyle genel anlamında alındığında insanın Doğanın ötesinde *olduğu ve yaptığı* herşeyi kapsar — bütün bir dünyaya tinin biçiminin verilmesi. Ve sonlu, geçici, değersiz kültürel gereç onu üreten Tarihinin yazgısını paylaşır, sürekli ortadan kalkışında, gelişimsel ve ereksel olmasında *saltık* olmadığını, bir *değer* olmadığını gösterir. İdeal Kültür sonlu, görel, değersiz kültürlerin bir sakınımlı değil ama bu geriliklerin ortadan kaldırılması olarak Hegel'in Saltık Tin alanında çözümediği gerçek, sonsuz, saltık insan değerlerinin, insanın *gerçek Kendisinin* olgusallaşmasıdır — bir *güzellik, duygusal sonsuzluk, ve gerçeklik Tini* olarak *Uygarlık*.

Hegel'in kişisel özgürlüklülüğü bir yana, yöntemi ve dizgesi *ulus* ve *devlet* kavramlarına herhangi bir ayrıcalık ya da birincillik yüklenmesini olanaksızlaştırır. Giderek Dünya-Tarihinin öznesi olarak Dünya-Tini kavramı bile Saltık-Tin kavramına altgüdümlüdür ve belirlenimini onunla bağıntı içinde tamamlar. Hegel Tin Felsefesinde evrensel bir dünya-kültürü ile, İdeanın, Usun saltık kültürü ile ilgilenebilir ve hiç kuşkusuz bu kültürün ussallığı edimselliğinin saltık güvencesidir. Sonluluk alanı olarak *nesnel Tin* alanı yalnızca sonsuzluk alanı olarak *saltık Tin* alanına geçiş kıpsıdır.

Hegel hiç kuşkusuz 'küreselleşme' terimi gibi bir eğretilmeyi *kavramı*

anlatmak için yeterli bulmayacaktır. Derin düşünen anlağın bu geometrik-coğrafi tasarımı Hegel kavramı kendi adıyla *Dünya-Tini* olarak adlandırır.

Modern Aile, Yurttaş Toplumu ve modern Devlet nesnel Dünya-Tininin belirlenimleri olarak yalnızca Batının değil ama dünyanın geri kalanının da yazgısını gösterir ve bu türdeşlik arkaik geleneksel ayrımların silinmesi, nesnel Tin alanının tüm kavramlarının gerçeklikleri içinde edimselleşmesidir. *Modern kültürel türdeşlik* karşılıklı tanınmanın evrensel ölçekte gerçekleşmesi, karşılıklı yabancılaşmanın ve düşmanlığın evrensel ölçekte ortadan kalkmasıdır. Modern dönemde insanlığı birleştiren zemin Usun hak, ahlak ve törellik belirlenimlerinin tarihsel ayrımlarını yaratan sınırlanmışlıklardan kurtulmaları, içeriklerinin tam eriminde açınmalarıdır. Küreselleşme bir kültürler katışmacısından daha çoğunu, *kültürel türdeşliği* imler ve kültürel türdeşlik herhangi bir tikel kültüre asimilasyon değil ama genel olarak özgürlük kültürüne yükselmedir.

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde *yurttaş toplumu* imgesel bir "doğa durumu" ile karşılık içinde görülen "uygar toplum" değil, ve *yurttaş* yalnızca barbarlıktan çıkararak "uygarlaşmış insan" değildir. Yurttaş (*Burger, bourgeois, TzF* § 190) İstencinin bilincinde olan özgür *Kişidir*, kendi istencinin anlatımı olan Yasayı onu yöneten dışsal bir güç olarak değil ama *özgürlüğü* olarak *bilir* ve Devleti kendi ussal istenci olarak belirler. Bu *saltık olarak* demokratik karakteri ile yurttaş toplumu yönetenler ve yönetilenler arasındaki o insanlığı küçük düşürücü ayrımı silmenin biricik zeminidir. Hegel demokrasinin despotik toplumlar için, henüz feodal kültürün despotik alışkanlıklarını üzerlerinde taşıyan Avrupa kültürleri için geçerli olduğunu ileri sürmez. "Bireyler olarak *Çokluk* — ki halk sık sık böyle anlaşılır — hiç kuşkusuz bir *biraradalıktır*, ama yalnızca *kalabalık* olarak, biçimsiz bir kitle olarak, ki devimi ve edimi tam bu nedenle yalnızca ilkel, ustan yoksun, yabancı ve korkutucudur." Böyle bir 'halkın' egemenliği bir okhlokra-sidir, demokrasi değil. Demokrasi ancak istencini yasa yapacak denli büyümüş toplumlar için, *çağdaş uygarlık* düzeyine ulaşmış toplumlar için, bir yığın, kitle, halk olmaktan çıkmış ve *yurttaş toplumu* karakterini kazanmış toplumlar için olanaklıdır. Yurttaş toplumu bu anlamda aynı zamanda uygar toplumdur, çünkü orada politika ve yasa birdir, politik eylem özgürlüğün barışçıl anlatımıdır, ve korku sona ermiştir.

Buna göre Yurttaş Toplumu kavramı yurttaşlar arasında insanın doğa durumunun, hayvansal durumunun bir kalıtı olan *zor ve şiddet* ilişkilerini *saltık olarak dışlar*. Varolan zor ve şiddet ilişkilerinin bittiği yer yurttaş toplumunun başladığı yerdir. Yurttaş toplumunda görülen zor ve şiddet öğeleri yalnızca sürecin henüz despotik tarihsel artıklarını bütünüyle silmediğini gösterir. Yurttaş toplumunun bir politik zor, şiddet ve savaşım alanı, bir sınıf kavgaları alanı olduğu görüşü kavramı yoksayan ve olguları kuramına temel yapan pozitivizmin olağan bir çıkarsamasıdır. Yurttaş toplumu da modern Devlet gibi *oluş* sürecindedir ve onu süreçte sergilenen şekillerinde değil ama *kavramında uygun gerçekliği* içinde, *kavram ve nesnellüğünün birliği* içinde, ussal İdeasında irdelemek gerekir. Bu bakış açısından, süreçte kapsanan despotik artıkları onun kendi doğasına ait olarak değil ama onun olumsuzlamakta olduğu geçersiz öğeler olarak görmeliyiz.

Weber'in Devlet "düzenini korumada fiziksel kuvvetin meşru kullanım tekelini elinde tutar" biçimindeki görüşü bu tarihsellikten yapılan pozitivist bir çıkarımadır. Bu görüşe göre modern Devlet ancak şiddetinin "meşru" olmasında feodal şiddet düzenin ötesine geçebilir. Hegel Devleti oluş sürecinde değil ama İdeasında irdeler ve buna göre "yoksunluk, korunma için gereksinim, güçlülük, varıllık vb. gibi olumsuzluklar devletin *tarihsel* gelişiminin kıpırlarıdır ve devletin tözü olarak alınamazlar" (TzF 258 Not). Devlet İdeasının açıklaması karşısında pozitivist Hegel Devleti olmadığı biçimiyle irdelemekten başka yapacak iş kalmaz ve bunun için bakılacak yer *tarihsel* olumsuzlukları içindeki devletler, henüz Devlet kavramına ait olmayan ögeler ile yüklü *pozitif* devletlerdir. Oysa "Devlet İdeasında göz önüne alınması gereken şey tikel devletler, tikel kurumlar değildir" (TzF 258 Ek).

Weber'in sözde "arı kavramsal/*rein begrifflich*" açıklamasına göre, "Devlet bir toprak parçası üzerinde meşru fiziksel şiddet tekelini (*das Monopol legitimer physischer Gewaltsamkeit*) kendi için (başarılı olarak) ileri süren insan topluluğu'dur (*menschliche Gemeinschaft*)" (*Politik als Beruf*, 1919). Weber böylece hiç duraksamadan Troçki'nin "Her devlet zor üzerine dayanır/*Jeder Staat wird auf Gewalt gegründet*" sözlerini doğrular (aynı yer). Bu soruplu Devlet kuramı açıktır ki yurttaşın istencinden ayrı olan ve onun üzerinde duran "tikel" despotik devletlerin görgül gözleminden türer ve temsil ettiği realitenin kendisi gibi ön-modern karakter taşıır.

Bireysel istençlerin *karşılıklı tanınması* üzerine dayanan yurttaş toplumunda zor, şiddet, güç, terör vb. gibi doğa durumu öğelerinin bulunması yalnızca Tinin doğallığının henüz bütünüyle üstesinden gelmemiş olduğunu gösterir. "Doğa durumu genel olarak bir şiddet durumudur" (TzF § 93). Modern Yurttaş Toplumunun en son olacağı şey bir "doğa durumu"dur. Dahası, "şiddet/*Gewalt* ve tiranlığın pozitif Hakkın bir ögesi olabilmesi ona olumsaldır ve doğasına ait değildir" (TzF § 3). Hiç kuşkusuz "istence zor uygulanabilir" (TzF § 90), ama "şiddet ya da zor, soyut olarak alındığında, *hakka aykırıdır*" (TzF § 92). "Zor yalnızca ... bir ilk zorun ortadan kaldırılması olan *ikinci* zor olarak haklıdır" (TzF § 93). Doğa durumu özsel olarak bir ilk zor durumu, "genel olarak bir şiddet durumudur" (TzF § 93 Not).

Hegel'in *Tüze Felsefesi*'nde uluslararası ilişkiler yurttaş toplumunun değil ama devletlerin sorunudur ve bireysel devletlerin üzerlerinde hiçbir egemen tanımayan saltık egemenler olmaları olgusu tarafından belirlenir. Devletlerin "ilişkileri egemenliklerini ilke olarak aldığı için, bu düzeye dek birbirlerine karşı *doğadurumu* içindedirler, ve hakları *edimselliğini* üzerlerindeki bir evrensel istençte değil, ama tikel istençlerinde bulur" (TzF § 333). "Doğa durumu" Hegel için hiç kuşkusuz Tinin bütünüyle terk etmesi gereken durumdur, çünkü doğaldır, tinsel değil. Sürekli barış tasarısı, "barış durumu"nun örtük olarak "savaş durumu" olması olgusundan ayrı olarak, devletlerin oluşma sürecinde olmaları ve bu düzeye dek statükonun kendisini haksızlık olarak görmeleri ölçüsünde bir "Gerek'ten, bir dilekten daha güçlü değildir. (TzF § 330). Ulusal devletlerin varlığı savaşın varlığıdır çünkü "ulus Devlet olarak kendi tözsel ussallığı ve dolaysız edimselliği

içindeki Tin ve buna göre *yeryüzündeki* saltık güçtür” (TzF § 331) ve anlaşmazlıkların çözümü için egemenliklerinden vazgeçmeleri varlıklarından vazgeçmeleridir. Devletler-üstü bir devlet kavramı kendinde çelişkilidir. Ama Tin olmak doğa durumunu yenmektir ve “*evrensel Tin, dünyanın Tini*, kendi hakkını — ve onun hakkı en yüksek hak — *dünya mahkemesi* olarak *Dünya Tarihinde* o ulusal Tinler üzerinde uygular ve kendini o eytişimden sınırsız olarak üretir” (TzF § 340). Dünya-Tini ne bir birleşmiş milletler örgütü, ne de bir süper-devlettir. Bütün bir nesnel Tin alanının ereği olarak evrensel, tamamlanmış, öz bilinçli Özgürlüktür ve saltık Tin alanına geçiş kipiını oluşturur.

Yurttaş Toplumu, Kapitalizm, Weber. Hegel’in nesnel Tin dizgesinde yurttaş toplumu modern dünyanın *ekonomik biçimidir* ve buna göre “toplumun ekonomik temeli” gibi bir anlatım en iyisinden ekonominin toplumsuz olabileceğini anlatmaya yarayabilir. “Kapitalist toplum” anlatımı modern yurttaş toplumunu anlatmak için ancak “köleci toplum” anlatımının klasik dönem kent-devletini anlatmak için uygun olduğu kadar uygundur. ‘Kapitalizm’ terimi yanında bir *sınıf diktatörlüğü, baskı aygıtı olarak devlet, sömürü üzerine kurulu toplum* gibi tasarımları taşır ki, bunlara göre yurttaş toplumunu yalnızca güdülecek istençsiz yığınlar ve kitleler olarak anlamak gerekir.

Kapitalizm materyalistik, haksız ve sonuçta ahlaksız olarak görülür. Ve öyledir çünkü eğer ‘kapitalizm’ terimine bir ‘ekonomik dizge’ olarak keyfi bir tanım verilmeyecek ve kendi semantiği ve mantığı izlenecekse, terim bir *ideolojinin* anlatımıdır. Eğer terim ciddiye alınacaksa, Kapitalizm *kapital istencinin birincilliğini* anlatır ki, bir *laissez-faire* olarak salt bir ütopyadır. Yurttaş toplumunun ‘kapitalizm’ ile eşitlenmesi ekonomik kuramı, toplumsal kuramı ve politik kuramı *bütününde* bozar ve ekonomi, toplum ve devletin kapitalin uzantıları ve eklentilerine indirgenmesinde sonuçlanır. Bu misnomeri çok sık kullanılanlar arasında “kapitalizmin” doğuşunu Püritan ve çileci dinsel terimlerde açıklayan Max Weber de bulunur.

Weber yönetsel olarak Kant’ın kuşkuculuğunu ve buna göre realitenin usdışı ve bilinemez olduğunu kabul eder, kavramı yalnızca insan anlığının soyut bir kurgusu olarak görür ve sonuçta toplumsal, ekonomik, törel, dinsel, tarihsel realite üzerine çözümlenmeleri nesnesinin usdışı karakterine uygun olarak usdışı yöntemlere dayanmak zoruna kalır. Örneğin Weber’in Amerika Birleşik Devletlerinde “soyluluğun” ve “politik aristokrasinin doğacağı” (1904) gibi bir çıkar-sama yaptığını görürüz. Ve kapitalizm dediği şeyi savunmasından ayrı olarak, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman savaş davasına sarıldı ve karısına bir mektubunda “sonuç ne olursa olsun, bu savaş müthiş ve harika” biçimindeki sözleri Weber’in heyecanlı, giderek ateşli doğasına tanıklık eder. Weber hiç kuşkusuz nesnel olmaktan çok yaratıcı bir toplumbilimci idi.

Weber’in toplumbilime birincil katkıları arasında bulunan “ussallaşma” teması “sayısal, hesaplanabilir” terimlerde tanımlanır, ve buna göre pazar ekonomisi en yüksek ussallaşma olarak, ussallaşmanın doruğu olarak görülür ve aynı zamanda bürokratik öge yoluyla “demir kafes”e götüren etmen olarak çözümlenir.

Weber'e göre "kazanma dürtüsünün, kazanç peşinde, para kazancı peşinde, olanaklı en büyük para kazancı peşinde koşmanın kendinde kapitalizm ile hiçbir ilgisi yoktur." "Kapitalizm (*Kapitalismus*) sürekli, ussal kapitalistik girişim (*kapitalistischen Betrieb*) yoluyla kazanç peşinde koşma ile özdeşdir" (*Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Vorbemerkung). Weber açıktır ki kapitalizmi 'kapitalizm' yoluyla tanımlar ve tanımlamaya çalıştığı şeyi tanımında kullanır. Bu özlü formülasyondan 'kapitalistik' nitelemesini çıkarırsak geriye "sürekli, ussal girişim/*kontinuierlicher, rationaler Betrieb*" kalır ki hiç kuşkusuz istediği tanımlama için yeterli değildir. Bu tanımlama pekala bir dikkatsizlik sonucu olabilir. Ama Weber'in yazıları bu türden sayısız dikkatsizlik ile süslüdür. "Kapitalizm" tanımına "pazar değiş-tokuşu," "gönüllü emek sunumu," "iş bölümü" gibi etmenleri katar ki, hiç biri özellikle kapitalistik değildir. "Kapitalist tin" dediği ethosu Benjamin Franklin'in "zaman paradır" (*die Zeit Geld ist*) diyen "karakteristik" betimlemesinde "neredeyse klasik arılığı içinde/in *nahezu klassischer Reinheit*" görür, ve "Kapitalizm ve kapitalistik girişimler" (*"Kapitalismus" und "kapitalistische" Unternehmungen*) "Çin, Hindistan, Babil, klasik dünya ve Orta Çağlarda" bile bulunur (aynı yer, Vorbemerkung). Eğer Kapitalin bulunması *kapitalizm* ise, Weber haklıdır. Ama *kapitalizm* en azından anti-kapitalist bakış açısına göre kapital mantığının birincilliğini gerektirir ve "Püritan törellik," "çalışma ethosu" gibi terimlerde olmaktan çok hırs, sömürü, giderek diktatörlük, baskı aygıtı olarak devlet yoluyla, ya da en sonunda çıplak zor yoluyla kazanç terimlerinde tanımlanır. Ama Weber böyle etmenleri tanımdan özellikle dışlar. 'Kapitalizm' onun için barışçıl, dürüst, ussal, "ekonomik rasyonalizmdir/*ökonomische Rationalismus*" — bu terimlerin her birinin 'kapitalizme' uyarlanmak üzere onun tanımlama yönteminden geçmesi koşulu altında.

'Kapitalizm' terimini Protestan Etik ile bağıntılaşmasının bir sürprizi olarak Weber "çileci kapitalizm" gibi ek bir oxymoron daha üretmek zorunda kaldı. Weber'in ekonominin törellik ile ve özel olarak modern ekonominin Protestan törellik ile ilişkisini vurgulamasının önemi hiç kuşkusuz ölçüsüzdür. Hegel bu bağıntıyı daha önce ortaya koymuş ve Weber'in gözden kaçırdığı özsel yanında açıklamıştı. Ama Weber'in Hegel'e ödenmemiş ve amaca aykırı kullanılmış borcu tüze, din ve tarih kuramlarına da genişler.

Weber usu yadsıyan entellektüalizmi insanlığa kaçınılmaz bir "demir kafes" vargısını armağan eder. Nihilist öncülleri kabul edildiğinde, bir değerler alanı olarak Hegel'in saltık Tin kavramına uzaktan da olsa andırımlı bir çıkarsama yapması beklenemezdi.

Kaynakça

G.W.F. Hegel: *Tüze Felsefesi; Tarih Felsefesi*

Adam Smith: *The Wealth of Nations; Theory of Moral Sentiments*

Jean-Jacques Rousseau: *Toplumsal Sözleşme*

Max Weber: *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus; Politik als Beruf*